DE FINIBVS HVMANORVM ACTVVM COMMENTARIVS,

In c. Cum minister. 23. q. 5.

Authore Martino ab Azpilcueta doctore Nauarro.

IN VIRTVTE, ET FORTVNA.

LVGDVNI,

APVD GVLIEL. ROVILLIVM, SVB SCVTO VENETO.

M. D. LXXII.

Cum priuilegio summi Pontificis.

DILECTO FILIO MARTINO AB AZpilcueta, Nauarro Decretorum doctori

PIVS PP. V.

DILECTE Fili, Salutem & Apostolicam benedictioné. Dudum à fæ.recor.Paulo Papa III. prędecessore nostro emanarunt literæ tenoris subsequentis: Dilecto filio Martino de Azpilcueta, decretorum Doctori, primariam cathedram iuris Canonici, in vniuersitate studij Colimbriensis actu regenti. Paulus Papa III. Dilecte fili, Salutem & apostolicam benedictionem. Cùm sicut nobis exponi fecisti, tu vt aliis iuxta traditum tibi à Deo talentum prodesse posses, nonnullas lecturas super voluminibus Decreti & Decretalium, non sine maximis laboribus, & vigiliis, ad laudem Diuini nominis, cuius ope literariæ rei, & Christianæ reipub. consuluisse & profecisse credis, scribendo, composueris & compilaueris, eásque de proximo tuis propriis expésis in lucem edere, & imprimi facere intendas, pro parte tua nobis fuit humiliter supplicatum, vt tibi, quòd le-

ćturæ huiuſmodi abſque tuo conſenſu imprimi non poſsint, vt tu tuarum vigiliarum effectu lęteris, concedere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos volentes te ſpecialis gratiæ fauore proſequi, huiuſmodi ſupplicationibus inclinati, tibíque ad ſeptennium à die quo tu lecturas prædictas imprimi feceris, computandum, nullus alius per vniuerſum orbem Chriſtianum cōſtitutus, lecturas ipſas, vel earum aliquam partem imprimere, aut imprimi facere vel impreſſas in ſua domo, aut alibi habere & tenere, nec illas vendere ſeu mutuò, aut ex dono, vel aliàs donare poſsit auctoritate Apoſtolica tenore præſentium de ſpeciali gratia indulgemus, diſtrictius inhibentes in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub excommunicationis pœna eo ipſo, ſi contrà factum fuerit incurrenda, omnibus & ſingulis cuiuſcunque ſtatus, gradus, ordinis & conditionis exiſtentibus, & quauis etiam Apoſtolica auctoritate, aut facultate fungentibus, per vniuerſum orbem conſtitutis, ne lecturas huiuſmodi vel earum aliquam partē abſque tuo expreſſo conſenſu & licentia ſeptēnio prędicto duntaxat durante imprimere, ſeu imprimi facere, aut vendere, ſeu donare præſumant. Non obſtantibus conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis, ac quarumcunque prouinciarum, & locorum ſtatutis, & conſuetudinibus, etiam iuramento confirmatione Apoſtolica, vel quauis firmitate alia roboratis, necnon priuilegiis, indultis, & literis apoſtolicis, quibuſuis prouinciis & illarū perſonis, ac vniuerſitatibus & col-

legiis

legiis etiam per nos & ſedem Apoſtolicam, ſub quibuſcunque tenoribus & formis,ac cum quibuſuis clauſulis, & decretis etiam derogatoriarum derogatoriis,& aliàs quomodolibet conceſsis,confirmatis, & etiam iteratis vicibus innouatis: quibus omnibus etiam ſi de illis eorúmque totis tenoribus ſpecialis ſpecifica expreſſa, & indiuidua,ac de verbo ad verbũ, non autem per clauſulas generales id importantes mentio,ſeu quæuis alia expreſsio habenda, aut exquiſita forma ad hoc ſeruanda foret, tenores huiuſmodi,ac ſi de verbo ad verbum inſererentur,præſentibus pro expreſsis, & de verbo ad verbum inſertis habentes, illis aliàs in ſuo robore permanſuris, hac vice dumtaxat ſpecialiter & expreſsè derogamus, cæteriſque contrariis quibuſcumque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum ſub annulo Piſcatoris die VIII. Ianuarij M. D. XXXXIII. Pontificatus noſtri anno nono. L. De Torres.

Et deinde cum ſicut nobis nuper exponi feciſti,tu qui ſicut aſſeris,rogeris à multis, vt opera tua, tam prius edita,quàm nondum edita,quę ſuper iure Pontificio,& ſuper pertinentibus ad declarationem illius habes compoſita, typis excudi faceres,idque facere proponas,vita comite & Deo iuuante, impenſis tuis & te præſente, quo correctiora, auctiora, & piëtiora prodeant, Nobis humiliter ſupplicari feciſti, vt in præmiſsis opportunè prouidere de benignitate Apoſtolica dignaremur:Nos te amplioris gratiæ fauore proſequi volentes, huiuſmodi ſupplica-

tionibus inclinati, Apostolica auctoritate tenore præsentium declaramus, intentioné nostram esse, vt dicti Pauli prædecessoris litteræ, quæ de lecturis loquuntur habeant etiam locum in aliis commentariis, libris, & tractatibus quæ tu edideris, super his quæ pertinent ad præfati iuris Pontificij declarationem. Non obstantibus omnibus supradictis, quæ idem Paulus prædecessor in dictis præinsertis litteris voluit non obstare. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XVIII. Maij. M. D. LXXI. Pontificatus nostri anno sexto.

B. De Castro.

P. Iarus.

ILLVSTRISSIMO EXCELLENTISSIMOQVE D. DON GABRIELI A CVEVA,

Duci Alburquerquensi, Gubernatoriq; Mediolani &c. iustissimo pientissimoq; Principi,

MARTINVS AB AZPILCVETA DOCTOR NAVARRVS S. P. D.

LIBELLVM hũc, præcellens Princeps, excellentiæ tuæ dicare constitui, vt vel hoc signo exiguo insinuem maximam, qua in te, inq́ue tuos omnes sum, sempérque fui obseruantiam & pietatem. Eò maximè, quòd non solum Martiis armis arma Christi miscentes & præferentes, nouistis fortiter pro Christo, próque vestris Regibus in eorũ rebelles in bellis pugnare, vincere, trophæáque referre, sed etiam in pace Respub. ita Christianè moderari, vt prima, eadémque summa sedes Apo-

ſtolica ſemper & ſummè coleretur. In tuos, inquam, omnes, præſertim in illum Max. Ducem patrem tuum Beltrandum à Cueua, filium primogenitum alterius Beltrandi à Cueua, qui egregia in ſuum Regem, à quo multi Principes defecerũt, fidem, inſignique virtute militari Regna Caſtellæ ſuo Regi cum primis ſeruauit. In patrem, inquam, tuum, patruósque tuos, Petrum à Cueua & Ludo. à Cueua, quorum ille ſummus Machinarum bellicarum Cæſaris, hic ſummus militum prætorianorum eiuſdem Præfectus fuit. Quorum fortia geſta toti ſunt orbi nota. In amitas item tuas Illuſtriſſimas, præſertim illam Donnam Maiorem, quæ nupta Illuſtriſſimo Petro à Nauarra Mariſcalo eiuſdem Regni: fœliciter peperit alterum Illuſtriſſimum Petrũ à Nauarra Marchionem Cortenſem Summum omnium iudicio in bellis ducem, & in pace gubernatorẽ. Quos omnes, eccleſiaſtico ſplendore frater germanus eorum ille Illuſtriſsimus Cardinalis Bartholomæus à Cueua exornauit. Cuius animi magnitudinem, & in rebus, cum priuatis, tum publicis gubernandis prudentiam & vigilantiam, ac in bene conſtitutis firmitatem & conſtantiam: ínque ſuam opem implorantes, præſertim nobiles & egenos, omnimodam pro ſua induſtria, & in Pontifices Maximos

ximos & Reges Catholicos gratia: próque suis facultatibus beneficentiam, & eleemosynam, nemo non laudat in vtraque Hesperia. Causæ dedicandi præfatæ accessit altera. Nempe vt epistolam apologeticam materiæ libri affinem, quam dudum ad te scripseram: quámque audio à nonnullis mendosè transcriptam, ei annecterem correctam. Simul vt enarrem, non quidem tua fortia in Germania & Aphrica contra Christi hostes gesta, sed vt in vtilitatem Christianam euulgem omnibus scripto, vt multis euulgaui verbo, rationem illam arcanam, à circunstantia finis (quæ materia libri est) desumptam: quam mihi miranti, cur tantopere tua familia Christi & Ecclesiæ præcepta seruabat olim aperuisti, videlicet, Quòd inseruituros tibi præmonebas, te non tantùm gentilitia & innata, sed etiam ascititia, eadémque religiosa militia militem; oportere tua tuorúmque militari virtute Christo Regíque placeretis: ídque fieri non posse ab eis, qui sitim, inediam, ieiunia, vigilias, & alios labores militares simul & ipsam mortem, cum ratio militaris id posceret, ferre non possent, neque ab his qui præcepto, & imperio ducum promptè parêre nescirent. Ideóque necessarium esse, vt qui tibi essent inseruituri, assuescerent Christi omnium

maximi ducis & Regis, Ecclesiæque suæ imperio, præceptisque parêre, ac consequenter ieiunia, vigilias & alia duriora, quæ Christiana virtus requirit, vsque ad mortem ipsam ferre, Tantóque magis à te illos dilectum, æstimatúmque iri, quò magis nosceres eos Christo, Ecclesiæque audientiores. Quo factum fuit, vt nulla ratione etiam mea sententia iuridica persuadere potuissem, cuidam tuo à pedibus deferenti ad me tuas litteras Pampilona in domum natalem meam, plusquàm terdecim milliaribus Italis distantem, sub noctem vnius diei quadragesimæ, vt cœnaret: immo nec mane insequentis diei, ad te reuersurus, vt ientaret. Quo vtinam exemplo omnes duces militares, omnésque patresfamilias moueremur, ad considerandum, & reputandum id, quod, Iob docente, omnes scimus. videlicet, Vitam nostram esse militiam super terram, & docente ipsomet Christo, Regnum cœlorum vim pati, violentósque rapturos illud: ad considerandum, inquam, hoc, eo hortandum nos primo, deinde nostros; ad abnegandum nosmetipsos, id est, appetitus nostros Christi voluntati rebelles; & ad tollendas cruces nostras, id est, ad promptè subeunda illa, quæ noster vetus homo, siue carnis sensualitas, iudicat esse mala, nouus verò, qui secundum spiritum

tum

tum rectum est, bona, quò peccatis mortui, semper viuamus & moriamur Iesu Christo Domino nostro, qui te pientißime Princeps indies pien tiorem, sibique gratiorem vnà cùm dulcißima consorte tua, donna Iohanna de Albama, duce, Gubernatriceq; cum primis Christianißima, & mihi in Christo obseruandißima, efficiat, Amen.

Romæ.

DE FIN

DE FINIBVS HVMANORVM ACTVVM COMMENTARIVS,

In c. Cum minister. 23. q. 5.

August. in Quæstionibus Exodi.

Cum minister iudicis occidit eum, quem iudex iussit occidi: profectò si id sponte facit, homicida est: etiam si eum occidat, quem scit à iudice debuisse occidi.

SVMMARIVM.

Finium humanorum actuũ cognitio, ad rectè uiuendum, & examinandam conscientiam necessaria. nu. 1.

Finis cuius malus, ipsum quoque malum. Et *finis cuius bonus, ipsum quoque bonum. num. 1.*

Gratianus aliqua tribuit utiliter Augustino contrarius Erasmo, qui multa ei damnosè adimit. nu. 2.

Finis uerbum masculino & fœminino genere profertur. num. 2.

Intentio est actus uoluntatis, & qualis. nu. 2.

Finis exactè diffinitur, & declaratur. num. 3.

Bonum duplex, uerum, & apparens. Idque *triplex, honestum, delectabile, & utile. num. 3.*

Verbum propter quatuor causas significat, efficientem, finalem &c. num. 3.

Finis,

Finis, & medium potest esse idem, diuerso respectu. nu. 4.
Finis primò duplex, ultimus & medius. Vltimus itē duplex, uerus & falsus; Medius item duplex. num. 4.
Bonum quoddam propter se tantùm amabile, quoddam propter aliud tantùm, quoddam propter se, & propter aliud; & quæ sunt illa. num. 5.
Bonum delectabile propter se amabile. num. 5.
Finis iterum duplex; cuius, & quo. num. 6.
Finis tertiò duplex; operationis, & operantis. num. 7.
Finis, quartò duplex, bonus, & malus, cum suis diffinitionibus. num. 8.
Finis quintò, duplex, principalis, & minus principalis, cum suis diffinitionibus. num. 9.

DIcturus de humanorū actuū finibus, quorum cognitionem pridem diximus esse necessariam ad rectè viuēdum, & rectè examinandum conscientiam, ac confitendum peccata, in repet. c. inter verba. 2. q. 3. nu. 289. delegi pro dicendorū fundamento cap. hoc, Cum minister. 23. q. 5. ex quæstionibus patris nostri grauissimi Augustini super Exodo desumptum. Partim quòd eius opem vt imploramus; ita etiam speramus. Partim quòd in variis variorū regnorum academiis prælegendo, frequentissimè illud citabamus, ad fundanda illa duo Boetij Topic. loca videlicet, Cuius finis malus est,

est,ipsum quoque malum est. Et cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Quæ facilè deducuntur ex eo,quatenus probat, ministrũ iudicis peccare,occidendo hominem,etiam illius iussu,in finem vindictæ priuatæ. Quia is finis malus est. Non autem si occiderit in finem vindictæ publicæ: Quia is finis bonus est.

Præmoneo in primis lectorẽ, caput hoc esse quidem à Gratiano desumptum ex August. super Exod. sed non ex vno loco tantum,sed ex duobus. videlicet ex q.71. sub finem, & q.79. neque tam quoad verba, quàm quo ad sententiam: vt palam est legenti omnes eius quæstiones super Exod. & conferenti caput hoc,cum prę fatis duabus; quarum tenores breuitatis gratia non refero; Facio tamen certiorem in eis non esse verbum, sponte, huic insertum,licet sit verbum, volens, & verbum, per voluntatem: quæ satis illi æquipollent in d.q.79. Quæ tamen non sunt ita latè accipienda,ac significatio eorum patet. Alioqui enim probaret hoc capitulum,peccare omnes exequutores pœnarum sanguinis, qui voluntariè occiduut,vel mutilant eos quos iustè iudex occidi iubet. Quia sponte, volentes, & per volunt

voluntatẽ ſuam id faciũt. Quod eſt cõtra c. Non eſt crudelis. c. Qui malos, & c. Homicidas, infra ea. cauſa, & q. & falſum ac contra conſuetudinẽ omniũ totius orbis Chriſtiani confeſſariorum; qui paſsim abſoluũt iuſtitiæ miniſtros, qui authoritate publica in id deputati, occidunt, & mutilant ad id patiendum damnatos, licet non proponant ab eiuſmodi officio perpetuo abſtinere; Quod iuſtè facere nequirent, ſi id verum eſſet, ob defectum iuſtæ contritionis, quæ huiuſmodi propoſitum exigit. c. Negociũ. de pœn. diſt. 5. [a] & latius tradimus in Manuali cõfeſſariorum. cap. j. poſt prin. Quare intelligenda ſunt ſolùm de illo qui voluntariè ad propriam vindictam vel aliũ finem malum occidit eum, quem iudex iuſtè iubet occidi. Quæ intelligentia ſatis colligitur ex prædictis duabus quęſtionibus Aug. & ex conſuetudine quamplurimorum doctorum, qui caput hoc paſsim allegant, ad probandas illas regulas Boetij in Topicis, citati à S. Tho 1. Sec. q. 18. artic. 4. Videlicet, Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. Et cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt. Quarum priorem probat ſecundum intelligentiam prædictam iuxta ſenſum

[a] *c. Pœnitentia. & c. Satisfactio. de pœnit. diſt. 3.*

ſenſum directum: quatenus habet malè facere illum exequutorem iuſtitiæ, qui damnatum etiam iuſtè, occidit ſponte, id eſt voluntariè ſecundùm voluntatem propriam, ad vindictam propriam, vel alium malum finem. Poſteriorē autem probat; quatenus iuxta ſenſum indirectum, & à cōtrario collectum, habet non peccare illum exequutorem iuſtitiæ, qui occidit condemnatū iuſtè, ad finem vindictæ publicæ: qui eſt bonus: quia intereſt reipublicæ maleficia puniri. l. Ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil.[b] Quarum regularum prior quæ iuxta ſenſum directum hinc colligitur. ſ. Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt: ſine vlla exceptione, in vniuerſum eſt vera: Altera verò, frequenter fallit: vt infrà dicetur. Quia cum bonum conſtet ex integra cauſa, vt Dionyſ. ait, in c. 4. de diuinis nominib. poſt Ariſt. lib. Ethic. & S. Tho. 1. Sec. q. 18. art. 4. in fi. non ſufficit boni finis circūſtantia, quò actus ſit bonus. Quia verò, vt ipſimet aiūt, malum ex quocumque defectu fit, & ideo dicitur fieri modis infinitis, ſufficit mali finis circunſtantia, quò actus ſit malus.

b c. Vt fama. de ſen. excom.

Ex hac pręmonitione colligitur, Gratianum virum grauiſsimum, & rei theologicę callent

callentissimum,& quendam alium, contrario modo sese ad Augustini opera habuisse. Quoniam Gratianus multa quæ non sunt eius,ad verbum ei tribuit Ille autem alius, multa quæ ad verbum à plerisque omnibus ei tribuuntur,ademit,censendo nō esse ipsius.Cuius censuræ non pauci adhæserūt. Quod fuit in causa,vt ipse quoque cum ante 27.annos scriberem, cōmentaria in tres posteriores distinctiones de pœnitentia, in exordio earū,in quo Gratianus tribuit August.librū de Pœnitentia, eius operibus insertum,licet ipsius censura illi contraria displiceret,eius tamen in hoc Iudicium appellarem sagax,& donum Diuinum.Hunc autem postea quàm in quodam suo libro deprehendi aliquot errores, à nemine ante me notatos,quos in Repetit.c. Quando.de consecr.dist 1.notabili 18. à nu.13. vsque ad nu.32.prodidi ab hinc circiter 20.annis,anno vsque 1550 & postea quàm noui, & à piissimis eisdémque eruditissimis viris accepi, quod magno cum ecclesiæ scandalo censuerit, aliqua communi totius ecclesiæ cōsensu accepta,& pro irrefragabilibus habita,non esse illorum authorū, quibus præfatus cōmunis consensus tribuit, admoneo

ipſum damnosè, ſaltem in ſacris,& ſacrorũ authorum libris cenſendis,hallucinatũ fuiſſe. Ideóque à cenſuris eius valde cauẽdum, tanquam factis ab eo qui ſacram Theologiam non à radice,neque à trũco,ſed,quod eius opera demonſtrant,à foliis, & floribus delibauit.Quod ipſum noſtra ætate facere; multos plus ſatis humanis, literis deditos, non ſolùm circa theologiam, ſed etiam circa iuris peritiam videmus, dolentes quòd non ſatis animaduertunt aliud eſſe; ſapientiam,ſcientiam & ſacræ theologiæ,vel ſacri iuris peritiam, hebraicis, græcis, aut latinis verbis prolatam,vel ſcriptã, & aliud ipſam verborum, quibus profertur, & ſcribitur, ſignificationem,& ideo aliam & longè maiorem operam impendendam rei cognitioni, neque ſufficere impenſam verborum ſignificationi,cum à diuerſis non fiat illatio. l.Papinianus exuli.ff.de minorib.

Dicam ergo breuiter, diſtinctè, ac aptè, quàm potero ſine vllo fuco, & vlla ornatus cura,quid nam ſit,& quotuplex actuum humanorum finis,quídque in eis operetur, & qui eorum illius ratione dicantur boni, & qui mali, qui peccata mortifera, & qui venialia,rudiùs quidem, barbariùs,& demiſſiùs,

ſiùs,ſed longè breuiùs,neruoſiùs, vtiliùs & clariùs prælucente,opémque ferente Chriſto, quàm Cicero in ſuis quinque libris de finibus bonorum & malorum, fide ipſius deſtitutus: & affectu gloriæ per orationis elegantiam quærendæ, inſtructus.

Verbũ Finis,tam fœminino, quàm maſculino genere inuenitur,iuxta illud Aenei. 1. quem das finem rex magne laborum. Et illud eiuſdem Aeneid.3.Hæc finis Priami fa torũ. Et eſt extremitas cuiuſlibet rei: quod probant præfata Maronis dicta,& multæ le ges.ff.& C.finium regund.[a] In noſtro verò propoſito accipitur pro termino, & extremitate,in quam operatio vel intentio operarij ſe refert. Intentio autem operarij, eſt actus voluntatis:Non quidem ille,quo vult aliquid abſolutè.Quia ille dicitur voluntas. Nec ille quo quieſcit in aliquo.Quia ille ad finitionem ſpectat: ſed ille, quo vult aliquid tanquam terminum alicuius rei in illud ordinatæ. Vt ſubtiliter declarat S. Thom. 1. ſec.q.12.artic.1.ad 4.

Diffinitur autem finis,iuxta mentem Ariſtot.2.Phyſic.S.Tho. & aliorum in 2 lib. 3
ſent.diſt.38.[b] eſſe bonum,verum vel apparens, quod propter ſe appetitum, facit, vt

a & c.finẽ litibus. de dolo & con ſum. & l. properandum. C.de iudic.

b & eiuſdem Th. 1.ſec.q [illegible] artic. 1. 2.& q.1. art.3.

aliud propter ipſum appetatur. Vt pridem diximus,ſed non adeò exactè,in repet.c.Inter verba.11.q.3.nu.195.

Dixi bonum, pro genere,quia omnis finis eſt bonum quoddam; ſed non contra, omne bonum eſt finis. Dixi verum,vel apparens,eò quòd vt aliquid ſit finis, & quiddam appetibile,ſatis eſt,& requiritur, quòd ſit verum bonum, vel apparens. Ita quòd ſit bonum, vel appareat aliqua ratio, quare videatur bonum, iuxta illud Philoſ.2.Phyſic.Finis eſt bonum,vel apparens bonum [a]. Idque triplex eſſe. ſ. honeſtum, delectabile,& vtile.vt S. Thom.1.par.q.5. art.6. [b] Dixi, propter ſe appetitum,quia ſi ſolùm propter aliud appeteretur, eſſet quidem mediū ad finem, ſed non finis.

[a] Et S. Th. 1. ſec. q. 8. artic 5.
[b] & 1. ſec. q. 44. art.

Dixi,facit, vt aliud appetatur propter ipſum. Alioqui enim non eſſet finis & terminus: quicquid dixerint Greg. Ariminenſis, & Gabr.in 2. diſt.38.quibus vbi ſuprà non contradixi.

Per verbum autē,Propter vt ait S.Tho. 2.ſec.q.27.artic.1.quatuor cauſæ ſignificari poſſunt.Finalis,formalis,efficiens, & materialis, ad quam reducitur etiam materialis diſpoſitio,quæ non eſt cauſa ſimpliciter,ſed

ſecund

ſecundùm quid. Quatuor enim ſunt cauſæ diligẽdi,& appetendi aliquid propter aliud, & vt dicatur Finis; puta,Finalis, vt medicina propter ſanitatem, Formalis, vt homo propter virtutem, quia virtute formali eſt bonus,& ita diligibilis.Efficiens,vt filius alicuius ob patrem.Diſpoſitio quę reducitur ad genus cauſæ materialis, vt beneficus propter beneficia,quæ ad id mouent.

Ex quibus infertur quòd vt aliquod bonum ſit finis,non oportet vt id non appetatur ob aliud.Vnũ enim & idem diuerſis rationibus poteſt eſſe mediũ,& finis: vt temperantia quæ per ieiuniũ quæritur ad melius ſeruiendum Deo,reſpectu ieiunij,eſt finis,& reſpectu Dei medium.Id quod latius mox apparebit.

Finis autem diuiditur primò, in vltimũ, 4
& mediũ.Vltimus eſt, qui propter ſe ipſum tantum amatur.& hic eſt duplex. Alter eſt verus vltimus,& omniũ ſupremus, & vnus omnium creatorum ſcopus, qui propter ſe tantùm, & non propter aliud eſt amabilis. Qualis ſolus Deus eſt, vt docet S. Thom. 2.ſec.q.27.art.1. Quippe qui ſuper omnia eſt diligendus. Deut.6.Matth.22. Marc.12. Alter eſt falſus,quem falſi homines pro ſua

falsa imaginatione impudētisimè, stolidissiméque tacitè vel expressè fingunt, & adorant. iuxta illud Apost. Quorum Deus venter est, ad Philip. 3. Qualis est voluptas Epicureo. In quem Cicero duos libros prædictorum quinque ferè prodegit.

Finis medius, est qui propter se & propter aliud amatur. Qui est duplex. Alter verè medius, ille s. qui verè est propter se, ac propter aliud amabilis. Quales sunt virtutes, & omnia honesta. secūdum Ambr. lib. 1. de offic.[a] Alter falsè medius, ille s. qui non potest esse amabilis propter se. Qualis est pecunia: vel non est amabilis propter aliud.
5 Qualis est Deus. Quæ autem propter se, & propter aliud, rectè amari queunt, sunt omnes scientiæ speculatiuæ, secundum Arist. 1. Metaph.[b] & virtutes morales aliáque honesta secundū Ambr. lib. 1. offic.[c] Hęc siquidem, iustè possunt amari propter se tātùm, & iustiùs propter Deum, vel alios fines eis superiores. An autem delectabilia sint talia, quæstionis est. Nam S. Thom. 1. sec. q. 4. art. 2. ad secūdum.[d] ait Delectationes esse propter operationes. At in eadem 1. sec. q. 2. art. 6. ad 1. dixi, delectationes propter se appeti, & non propter aliud. Si li, propter, causam final

a & S.Th. 1. par. q.5. artic. 6.

b Et S.To. 1. sec. q.3. artic. 6.

c & S.Th. 1. par. q.5. artic. 6.

d Et in Summa cōtra Gentil. lib.3. c. 26.

finalem ſonet.Immo in arg.1.alleg.Ariſtot. 10.Ethic.docentem:Ridiculum eſſe ab aliquo quærere, propter quid vult delectari; cùm palam ſit,quòd propter ipſam delectationem,& hoc videtur verius per latè tradita à Caiet.in d.art.2. vbi pulchrè dicta S. Thom.conciliat, dicens, Bonum diuidi in bonum propter ſe,& bonum propter aliud. bonum autem propter ſe, in bonum honeſtum,& delectabile,& ita ſalus & vita, quæ ad delectabilia reducuntur à Boetio lib. 2. proſa 2.de Conſolat. ſunt de genere bonorum,quæ propter ſe ſolùm iuſtè appeti poſſunt,id quod ad multa multum perpendere oportet.Cætera verò bona, quæ vocantur vtilia,non ſunt amabilia propter ſe, ſed ſolùm ob aliud, qualia ſunt, bona pecuniaria ſecundum eundem S. Tho.in d.art.6.ad 2. Qualia etiam honoraria,ſ.honor, fama, & gloria iuxta eundem 2.ſec.q.132.art.1.

Secundò, diuiditur finis,in finem cuius, & in finem quo,quorum membrorũ nomina à Ciceronianis parum probantur. Finis cuius,eſt id in quo eſt ratio boni. Finis autẽ quo, adeptio & poſſeſsio,ſiue vſus eius. Vt auari,finis cuius,eſt pecunia,in qua eſt ratio boni. Et finis quo, eſt adeptio, poſſeſsio & 6

vsus eius, vt declarat S.Thom.1.sec. q.2.art. 8. Et ita finis cuius, totius humanæ vitę ipse Deus est, in quo summa & infinita ratio boni est. Beatitudo autem, qua beati videntes eum, eo ipso fruuntur, est finis quo.

7 III. Finis diuiditur in finem operationis, & in finem operarij, seu operãtis. Finis operationis est obiectũ, in quod suapte natura ipsa dirigitur. Finis operantis est, in quem per operantem dirigitur operatio. Vt cum quis ędificat domũ, quò locãdo eam, lucretur; ipsa domus est finis operationis. Finis autem operantis, est lucrari, quod per locationẽ intenditur. Qua diuisione ad graues difficultates dissoluendas multis in locis D.Thom. vtitur pręsertim in 2.dist.1.q.1. art.1.& 3.& dist.36.q.1.art.5.ad secundum.& dist.38.art.2. & in quarto dist.16. q.3.art.1.q. 2.ad tertium & 2.sec.q.141.art.6.ad primũ.

8 IIII. Diuiditur finis in bonũ, & malum. Bonus finis est bonum verum aptum medio quo quæritur. Non enim potest esse bonus finis nisi verè bonum. Nec sufficit quòd sit verè bonum, nisi medio quo quæritur, sit aptum. Non enim est bonum diligere Deum propter pecunias, vt infra dicetur. illud autem est bonum aptum; quod est

obiectum

obiectum actus, in quod ille suapte natura dirigitur, aut aliquid aliud illo melius. Finis vero malus est malum culpæ, vel bonũ medio quo quæritur ineptũ. Finis enim inquantum huiusmodi, superior est medio, in quantum huiusmodi, secũdũ D. Th. 1. sec. q. 1. art. 1. ad 1. At malum est inferiora superioribus præponere: immo & æquare c. statuimus, & c. solitæ. de maior. & obed. Quia omnia inordinata mala sunt; cum nihil debeat esse inordinatum §. Si vero, ver. Inordinatũ autem nihil. [e] Et quia ea quæ à Deo sunt, ordinata sunt. ad Rom. 13. [f] Et quia prædia inferiora non debent dominari superioribus; sed eis subseruire. l. 1. §. Sicut. & l. 2. in princ. ff. de aqua pluuia arcen.

e Ambr. de hare. & Falc. cap ad hoc. 86. dis.

f Extrauag. vnam sanctã. de maior. & obe.

9 V. Diuisio finis, eadémq; maximi ponderis est, in principalem & minus principalem. Principalis est finis propter quẽ solum, vel tantum propter illum, ac propter alium fit opus, saltem quoad actionẽ operis. Dixi, solum, ad significandum esse aliquos fines principales totales. Qualis est virtus respectu operis, quod quis facit eo solo quòd est honestum: vel quòd recta ratio id dictat. Dixi, vel tantum propter illum ac propter alium; ad significandum esse aliquos fines

principales,qui ſunt partiales & nõ totales. Quales ſunt illi duo fines ieiunij,ieiunantis aliquo die quatuor temporum,quadrageſimæ,ad ſatisfaciẽdum duplici pręcepto,quo illud præcipitur:videlicet præcepto de ieiunando dies quatuor temporũ.de quo in c.1. 2.& 3.76.di.& præcepto de ieiunando quadrageſimam:de quo in c.quadrageſima. de conſec.diſt.5. Addidi,ſaltem quoad actionẽ illius operis: ad comprehendendum finem principalem cõcurrentem cum alio maiore,& principaliori.vt cum quis ieiunat, die ad id indicto, vt obediat præcepto Eccleſiæ & placeat Deo.Nam licet finis Deo placendi ſit quiddam maius, & principalius quàm obedire. Quippe quod eſt actus charitatis,quæ præcellit omnes virtutes.c.charitas.2.de pœnit.diſt.2.tamẽ quoad hoc eſt quadam tenus par obedientiæ. Finis minus principalis eſt diſpoſitio, ſiue impulſio, ad faciendum aliquid propter aliud, ſiue ſine illa id fieret; ſiue nõ.Quales ſunt,timor inferni,& ſpes paradiſi:quibus quis ad amandum Deũ propter ſeipſum mouetur. iuxta mentem S.Tho. in 2.ſec.q.27. art.1.qui ait eam reduci ad cauſam materialem:& quòd non eſt ſimpliciter,ſed ſecũdum quid.Dixi,

ſiue

ſiue ſine illa &c. ob multos fines minus principales operum, ſine quibus ea non fierent. Qualis eſt negotium alienum eius qui venit Romam, ob grande aliquod negotium proprium, & non veniſſet, niſi aliquis aliud minus, cum aliquo ſalario ei commiſiſſet. Eiuſmodi enim aduentus finis minus principalis, eſt negotium alienum, licet ſit cauſa ſine qua id non accidiſſet,

SVMMARIVM.

Finem ob aliquem hominem, & alia omnia agere, ſed alia & alia ratione. num.10.

Fine à quo actus ſuam ſpeciem ſortiuntur, qui finis eſt primus in intentione, licet quando eſt alius ab obiecto ſit ultimus in exequutione. num.10.

Fine de ultimo uitæ humanæ inquiſitio Ariſtotelis non adeò magnifacienda &c. quia facilè aliunde diſcitur. numero 11.

Beatitudo in quo cõſiſtit, & quid ſit eſſentialiter. nu.11.

Beatitudo in nulla re creata conſiſtit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitiis, nõ in honoribus, non in fama & gloria, nec in potentia, non in ullo corporis uel animæ bono, nec uoluptate, licet inhæreat animæ, ſed in ſolo Deo, qui eam producit. num.12.

Beatos multos falsè dici. num.13. Et eſt duplex re, & ſpe conſummata patriæ, & conſummanda uiæ: & hanc tales, & tales habere. num.14.

Beatitudinis titulo, qui & qua ratione iuſtè gaudeant. numero 14.

Finem

catum,non autem ſimpliciter. num.24.
Bonum,aliud propter ſe ſolum, aliud propter aliud ſolum,aliud propter ſe,& aliud amabile. num.24.
Scire ut ſcias tantum, ſi & quando peccatum.num.24.

AD diffinitionem, ac diuiſiones prædictas addo, declaróque cõplura, ſequutus ordinem propoſitionis earũ. Primò quidem, ad diffinitionem finis poſitam num.3.addo id quod S. Thom.poſt ſe ac alios in 2.lib.Sent.diſt.38. diffinit in 1.ſec.q.1.art.1.& 2. Omnem hominem agere propter finẽ; immo & alia omnia etiã naturaliter agentia.Secundùm philoſoph.2.Phyſic. Sed aliter homo rationis particeps; & aliter rationis expertia. Homo quidem tanquàm ſeſe ad illum libere ſua voluntate mouẽs. Illa verò naturaliter tanquàm à natura ipſo Deo mota. Illud item quod ipſemet in diſt.q.1.art.3. determinat,ſ. humanos actus à fine ſuã ſpeciem recipere iuxta illud Auguſt.de Eccleſ.morib.Secundum quod finis eſt laudabilis, vel culpabilis, opera noſtra ſunt laudabilia vel culpabilia.Quia finis qui eſt ab obiecto, licet ſit vltimus in executione; primus tamen eſt in intentione. Quod clarius expreſsit in art.1. & 4.& clarius q.18.art.18.art.7.[3] Quod nõ latuit 10

8 & [...]. artic.2. [...] ſecundo

latuit Bart. in l. Ambitiosa. num. 19. ff. de decret. ab ordi. facien.

11 Ad primam autem diuisionem finis positam nu. 4. in vltimũ & medium; addo primò, Quòd operosa illa de vltimo fine, fœlicitate ac beatitudine inquisitio Aristot. in lib. 1. & 10. Ethic. & verbosa illa Cicer. in 5. libris de finib. bonorum & malorũ. non est tanti facienda, quanti ego olim illam faciebam, imitatus gloripetas illos, qui malunt discere veritatem per ambages ex philosophia ethnicorũ obscura, & nubila, quàm recta ex Euangelio claro & sereno à sacris doctoribus exposito. Quoniã ex 1. Ioan. 4.[b] facillimè colligitur finem vltimum cuius, omnium in quo beatitudo nostra consistit, esse ipsum Deum, increatũ, summè, infinitéque bonum. Vltimum autem finem quo esse beatitudinem siue fœlicitatem animæ inhærẽtem creatam, qua prehenditur, & in fruitionem habetur vltimus ille finis cuius: vt ante pòstque alios declarat S. Thom. in 1. sec. dicta. q. 1. art. 7. Et quòd beatitudo siue fœlicitas essentialiter est visio Dei, cum illa mira fruitione, quam iuxta Esa. cap. 64. & Pau. 1. ad Cor. 2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, vt

b Et Magistro Sent. S. Thom. Scoto & aliis in 4. dist. 49. & S. Thom. in 1. sec. q. 1. a. 3. & 4.

rectè

rectè placet S.Th.in dicta q.3.art.8.vel fruitio cum visione vt subtilissimo placet Scoto,in dicta q.49.

12 Addo quòd S. Tho. ante póstque alios in dicta q.3.monstrat esse impossibile, non solùm iuxta rationem fidei catholicæ, sed etiam iuxta naturalem beatitudinem nostram, consistere in alio quàm in ipso Deo, in quo summa & tota ratio vniuersalis boni consistit; dum in art.1.ostendit,non posse consistere in diuitus.In secũdo,quòd neque in honoribus,licet diuitiis meliores sint. In tertio, quòd neque in fama & gloria. In quarto,quòd neque in potentia. In quinto, quòd neque in vllo corporis bono, cum & salus,& alia corporis bona ordinẽtur ad animæ bonum.In sexto, quòd neque in voluptate,etiam quàmlibet honesta. Et in septimo neque in aliquo bono animæ, quàmuis animæ inhæreat beatitudo, qua prehenditur & possidetur id in quo illa cõsistit,nempe ipsemet Deus. In octauo,quòd neque in vllo alio bono creato, sed in Deo ipso increato,qui creauit nos: quíque beatitudinẽ in animis beatorũ facit, iuxta illud Aug.1. de doctrina Christia. Illis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt.vt declarat S. Thom.

Thom. in dicta quæst.3. artic.1.

13 Quare, iure rideamur, qui ob quàmlibet magna fortunæ, corporis, vel animæ bona, gaudemus appellari fœlices, antequàm Deũ intueamur, & antequàm sciamus, nos esse illi per gratiã suam acceptos. Quod nemo nisi reuelante domino scire potest. Eccles. 9.[1] Immo & antequàm probabiliter eam nos esse consequutos, & cõseruare coniiciamus. Quin etiam scientes, vel scire debentes, ea nos carere, ideo quòd nouerimus nos in squallido culpę mortiferę reatus statu iacere: parum memores illius Seuerini libri de Consolat.

1 & c.fin. de purgat. cano. & canone. sess. 6 concilij Trid.

Quid me fœlicem toties iactastis amici?
Qui cecidit stabili non erat ille gradu.

& illius Parthenicæ Marianæ,

Fœlices quicumque isti à syrtibus altam
Visuri pacem, sunt in loca tuta recepti.
Nã neq; mens vllã secus est habitura quietẽ,
Nec lætos sensura dies, nec dulcia sæcla.

14 Nolumus tamen negare, posse appellari beatos & fœlices illos, qui gratia Dei gratũ faciente fruuntur: etiam si paupertate opprimantur, morbis crucietur, & ignominia, ac tyrannide pessundentur. Illos item, qui non abeunt in consilio impiorum; & in via pec-

catorum non ſteterunt.Pſal.1. & quorũ remiſſæ ſunt iniquitates. Pſal.38. Qui timore caſto Deum timẽtes,ambulant in viis eius, Pſal.127 & qui immaculati in via ambulant in lege Domini,Pſal.118.Beatos, inquã, ſpe,non re,beatitudine conſummanda, non conſummata, viæ, non patriæ. Sed nec volumus damnare peccati, omnes qui eiuſmodi epithetis & titulis fœlicitatis, & beatitudinis ornari gaudent, modo non gaudeant eis quatenus ob malum culpę,vel ob bonum falſum tribuuntur;aut ob ipſam laudem ſolam,non referendo eam in alium finem aptum,etiam ſi ob vera bona illa contingat,iuxta ea quæ pridem in dicta repe c. Inter verba.11.q.3.nu.335.ſeruanda diximus, in acceptanda iuſtè laude humana; & ſummatim retulimus in Manuali cap.23. nu. 18. De numero quorum iuſtè ſe beatos appellari gaudentium,ſunt qui ratione dignitatis interioris,veræ,vel præſumptę,vel exterioris,cui virtus animi reſpondet, vel reſpondere præſumitur, vel qua eſt ei reſpondendum, obligat vel incitat eiuſmodi appellationẽ acceptant, gratias Deo agentes quòd dederit eis illa ob quæ laudantur, aut indolentes quòd nil eorum, vel certè nõ tantũ,

quantum putantur habere, habeant. arg.c. 1.40.dist.adiuncto c.Inter verba.11.q.3.

15 Addo tertiò quod idem S Tho. in dicta q.1.art.4.probat efficaciter, esse aliquē vltimum finem humanæ vitæ: non solum fide catholica, sed etiā illa ratione naturali quòd finis habet rationem boni, quæ infinitū tollit. iuxta Philos.2. Metaph. Immo & in art. 6.tenet, omnia quæ vult homo, velle propter vltimū finem. Quod tamen nobis non videtur certum, etiam subintelligendo formaliter vel virtualiter; quicquid Caiet. ibi dicat soluendo argumenta Scoti in 4. dist. 49.quæ tamen, nostra sentētia, minime soluit. Et corroborantur, Tum eo quòd pecca ta quæ peccamus, neque referimus, neque sunt referibilia in vltimum finem, secūdum omnes, & tandem Caiet.1.sec.q.8.art.3.& q. 100.art.10. Vbi ait, omnia, quæ non sunt pec cata, esse in Deum referibilia; non tamē illa. Tum quia licet operari, propter id quod est per se amabile, nō referendo illud in finem vltimum, vt infra dicemus. Tum quia multi multa volunt, & operantur etiam formaliter, & actualiter propter id quod est, & sciunt esse cōtrarium vltimo fini, & eius assequutioni: puta omnes qui peccant mortaliter

liter ſcientes id impedire adeptionem eius. Tum quòd alioqui omnia opera infideliũ, qui gloriam vel falſum Deum ſuum vltimum finem putant, eſſent peccata, ob mali finis circunſtantiam. Quod eſt contra eundem S. Tho. 2. ſec. q. 10. art. 4. Quę ibi Caiet. latè defendit contra Greg. Arimin. qui communiter reprobatus in 2. ſent. diſt. 38. & ſeq. id affirmauit.

Addo quartò, vtiliſsimũ quidem eſſe, 16
dicare omnia opera noſtra huic vltimo fini, iuxta illud Pſal. 44. Dico ego opera mea Regi. Et omnia in nomine eius, qui eſt D. N. Ieſus Chriſtus facere ad Coloſ. 3.[k] Nam & Perſius fidei lumine carens, grauiter deteſtatur oſcitãtiam noſtram, qui parum ob oculos hunc finem vltimũ verſamus, & minus in illum noſtras actiones veluti ſagittantes ſuas in ſuum ſcopum ſagittas collimamus. Dum ita increpat,

k c. non liceat. 26. q. 5.

Eſt aliquid quò tendis, & in quod dirigis arcũ,
An paßim ſequeris coruos, teſtaq; lutoq;
Securus quo pes ferat, & ex tempore viuis?

Et dum ſubdit,

Diſcite ô miſeri, & cauſas cognoſcite rerum.
Quid ſumus, aut quidnam victuri gignimur?

Vtiliſsimum, inquam, eſt hoc facere: nõ ta-

men adeo in id obligamur, vt quoties id non facimus peccemus. Immo plurimũ nocuerit credere omnia quæ facimus esse peccata, nisi in vltimum finem, qui est Deus, ea referamus. Proinde curemus facere illud, vt meritis crescamus; & hoc euitemus, ne scrupulis angamur.

17 Addo quintò, quòd multi putant se non facere relationem prædictam quam tamen faciunt: & multi contra facere, quam tamen non faciunt. Pro cuius rei intellectu, notandum: quòd hæc collimatio, siue relatio operum nostrorum, in vltimũ finem, siue Deũ & aliorum mediorum in alios fines, aliquando fit vnico actu, aliquãdo pluribus. Fit pluribus, quando vno volumus finem, & altero, ea quæ sunt media ad finem. Vnico autem fit, quãdo vno & eodem actu volumus finem, & media in illum. vt probat vterque S. Tho. 1. sec. q. 8. art. 3. Plurimúmque refert; an hoc vel illo modo ea velimus. Nã quando finis est bonus & media mala, vel è contrario finis malus, & media bona, & vtraq; volumus vno actu, totus ille malus est: Quia vnus & idem actus, nõ potest esse bonus, & malus, etiam diuersis respectibus. Secũdum communem opinionem, quam affirmat S. Tho.

Tho.in 2.ſent.d.40.q.1.art.4.[l] At ſi diuiſim vno actu quis vult orare,vel ieiunare,& altero vanam gloriã ex eo quærere,prior actus poteſt eſſe bonus,licet poſterior ſit malus.

18 Notandum item,quòd hæc relatio eſt duplex,ſ.actualis,ſiue formalis,aut expreſſa: cum vnico actu,vel pluribus actualiter media referuntur ad finem, vt proximè dictũ eſt. Et virtualis aut tacita ſeu æquipollens. Quæ pretermiſſa operoſa doctorũ diſputatione,ſuper hoc adhibita in 2. lib. ſent.diſt. 40.& attentis magnis argumentis Io. Maioris contra communem,in quam etiam S. Tho.inclinat ibidem,art.5.[m] diffiniri poteſt quòd relatio,quę tacitè reſultat eò quòd includitur in alia generali actuali antea facta; vel eo quòd aliam actualem ſpecialem conſequitur. Vel eo quòd ineſt actui aptitudo ad relationem talem,concurrente gratia habituali quæ ad eam inclinat.Exemplum primæ partis,eſt relatio illa tacita, quæ reſultat ex eo ſolo quòd quis facit bona opera,poſtquam generaliter aliquando dicauit & retulit omnia bona ſuæ vitæ opera , amori vel obſequio Dei:aut cum profeſſus fuit Chriſtianiſmum,monachiſmũ, vel aliũ viuendi ſtatum accepit:aut aliàs quandocumque,&

l Et maior d.17.q. 2.Caiet.ſuper Matth. c.6.Iacob Almayn. in moralib. c.12.aptius in hoc tex. c.cum renunciatur. 32.q.1. & ca ſi enim. de pœnit. diſt.2.

m Et Caiet. 1.ſec.q.21. art.3.& q. 100.art.10. & aptius ad propoſitum q.8. art.3.& q. 18.artic.5. & 9.in ad dis. magn.

postea mentē cōtrariam non habuit. Exemplum secundæ partis, est relatio milliarium, siue leucarum, & passuum itineris, quod sine vlla Dei actuali memoria facit is, qui vadit visere S. Iacobum in cōpostella, quę resultat ex eo quòd ipse illam visitationem vouit. Exemplum tertiæ partis, est relatio bonorum operum eius, qui sine vlla Dei actuali memoria facit in statu gratiæ gratū facientis, & charitatis; resultans ex eo quòd sint apta, vt in vltimū finem referantur: & fiunt ab eo, qui habet illum præexcellentē habitum charitatis, & gratiam, quæ ad eiusmodi relationē inclinat, vt S. Th. Maior. & Caiet. vbi supra probant. Breuius etiam diffiniri potest sęcundum Bonauenturam, quem sequitur Gabriel in dist. 41. col. 3. quòd virtualis relatio vnius in aliud est illa, de qua interrogatus operans, an tacitè illam sentiat? Verè ac affirmatiuè respondere potest ita sentire.

19 Ex his infertur vnus fructus sæpe à concionatoribus inculcandus illius fælicis status in gratia Dei. Infertur etiam piissimum esse vt quisque nostrum frequēter Deo, nostro fini vltimo corde puro dicat multa domine volo, nolo, dico & facio: quæ propter

se min

ſe minimè ſunt amabilia, nec de ſe ſunt mala, ſine vlla tui, vel beatitudinis, vel alicuius virtutis, quæ iuſtus eorum finis eſſe poteſt actuali memoria; quæ mea fragilitas eſt. Quare imitatus Pſaltem pſal. 44 Ego ea omnia & alia opera mea, & me ipſum dico tibi regi & domino meo: proteſtórque me omnia illa velle, vt placeam tibi omniū amabiliſsimo. Vtq; reuerear te omnium reuerendiſsimum. Vtq, aliquando tua viſione, (quæ omniū ſuauiſsima eſt) perfruar, vtq; hoc iuſto fine virtualiter ſaltem præſtita, recta ſint, & honeſta, inque tuum amorem referibilia.

Addo ſextò, quòd quanquam vnus & 20
idem homo, vno & eodem tempore, nō poteſt etiā falsè putare duos eſſe ſibi vltimos fines, cuius, neque quo, quia id ſecū pugnat, & compugnantia conſtare nequeunt. l. vbi repugnantia. ff. de reg. iur. [n] Licèt item veri fines vltimi cuius, & quo non ſint alij quàm prædicti, etiam iuxta ſolam rationem naturalem, vt probat S. Thom. 1. ſec. q. 1. art. 7. tot tamen ſunt falſi, quot aliquorū falſæ opiniones, & peruerſæ voluntates fingūt. Et toties diuerſis temporibus plures habere poteſt vnus & idem, quoties ſuam ſacrilegam

[n] c. ſi enim. de pænit. diſt. 2.

opinionem in aliam in eo illi similem mutat. Quia vnicuiq; id est talis finis vltimus, quod ipse putat esse omnium amabilissimum, iuxta illud Apost. ad Philip. 3. Quorũ Deus venter est. Ideóque grauissimum idololatriæ genus est velle, vel appetere, vel amare aliquid aliud à Deo vero, tanquã omnium amabilissimum. Impiáque illa phrasis loquendi Virgiliana, ò Meliboee, Deus nobis hæc otia fecit, Namque erit ille mihi semper Deus, &c. Quam quidam, nimium sese amantes, imitãtur; dum sese, suos deos, suósque angelos appellant, finem sui amoris vltimum sese esse innuentes, cõtra illud Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Quod tamen intelligendum est de maiori amore, quoad firmitatem, non quoad intensionem & feruorem, vt in Manuali confessariorum cap. 1. nu. 3. declarauimus. Quo à peccato excusantur plurimi qui longe fortius ac intensius amant sese, parẽtes, vxores, vel amicos, quàm vltimum finem Deum. Parati tamen saltem virtualiter, prius perdere illum feruentem, quàm diuinũ vtcumque calidum, si fors tulerit, vt alter eorum sit necessariò perdendus. Quo modo vtinam omnes; qui

sic

sic amant, & sic loquuntur sint parati, vel saltem pæniteat eos non fuisse ita paratos: quò veniam confessi, consequantur. Amen.

Qui tamẽ & omnes alij meminerimus, 21
quòd toties mortaliter peccamus, quoties ita pecuniam, honorem, amicos, cognatos, heros, duces, Reges, Imperatores, Episcopos, Papam, immo & nos, vitam ve nostram amamus: vt malimus legem, (quæ ad peccatum mortiferũ obligat) transgredi, quàm prædicta, vel eorum gratiam amittere. An autem id sit constituere tacitè, vel æquipollenter, finem vltimum in eo quod præfert huiusmodi legi, quæstionis potest esse. Quia id videri potest alicui sensisse vterq; S. Thom. in sec. q. 88. art. 4. & seq. At ipse arbitror non constituere. Tum quia illi patres non exprimunt hoc. Tum quòd alioqui bis peccarent omnes, qui semel scienter mortiferè peccarẽt. Quia transgrederentur legem: quod est vnũ peccatum; & ponerent finem vltimũ in eo; quod est alterũ. Tum quia multi peccãt mortaliter cognoscentes minimè in eo consistere finem vltimũ, licèt nouerint id esse illi exosum, & licèt à tentatione aliqua victi, agant illud, sciunt tamen, id non esse omnium amabilissimum.

22 Addo ſeptimò verè pœnitētem, & omnia peccata ſua vt debet, confiteri volētem, recogitare oportere; num aliquādo & quoties eo animo, actu ſiue actualiter, aut virtualiter fuerit. Actualiter, inquam, vel virtualiter: Quia nō ſufficit ad peccandū habitu, ſeu habitualiter, illo animo fuiſſe. Quia omnium ſentētia non peccamus habitibus, ſed actibus. Et qui eo habitu eſt, vt auctoritate propria vindicaret iniuriā, ſi ei fieret, vel rem haberet cum aliqua, ſi ab ea rogaretur; non peccat; ſi nullum ſuper hoc alium actum produxerit. Quod etiā ex Cardinali S. Xiſti pridem collegimus. in c. Quem pœnitet, de pœnit. diſt. 1. Alioqui enim etiā dormientes peccaremus contra Clement. 1. de homicid.

23 Addo octauò, quòd ex verbis illis Chriſti: Qui plus amat &c. nemo colligat, eū, qui æque amat vltimum finē, qui eſt ipſe Deus; ac ſe vel aliā creaturam, non peccare. Tum quia comparatiuè æquè, vel minus amat Deum, quàm ſe vel alium, peccat, vt poſt S. Tho. 1. ſec. q. 109. art. 3. diximus in Manuali cap. 11. nu. 8. Tum quia plus tenemur diligere illum quàm alios, & quàm nos ipſos, vt probat S. Thom. 2. ſec. q. 27. art. 3. & ſeruare

præcepta

præcepta eius, plusquam nos, vitámq; nostram. iuxta illud: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suã, & sequatur me. Matth. 11. Quo docemur, oportere nos perdere vitam; si aliter eum sequi præcepta eius seruando nequimus. Quæ catholica conclusio est, frequẽtérque per concionatores inculcanda: Cum pasim videre sit præcepta Pontificum, Regum, Regulorum, heroum, & amicorum iniusta, maioris haberi, quàm iusta Christi: & hęc ob ea frangi. Dixi superius, qui æque vel minus amat Deum, comparatiuè. Nam qui sine vlla cõparatione ad Deum, minus, vel æquè amat eum, non peccat. Nõ enim omnis amor quo Deus amatur est malus, eo ipso, quòd nõ sit sic per omnia erectus, vt videtur præsupponere vterque S. Tho. in 1. sec. q. 109. art. 3.

Addo nonò, quod ex hac diuisione prima colligitur esse aliquid, quod propter se solum, & non propter aliud, rectè amari potest. Et ita est vltimus finis, quod nequit esse rectè medius. Quòd solus ipse Deus æternus, immensus, omniúmque principium & finis est. Est aliud, quod propter aliud solũ, & non propter se recte amari potest; & ita non potest esse recte finis vltimus, neque medius. 24

medius. Cuius generis sunt bona pecuniaria, & honoraria, & omnia quę dicuntur bona vtilia. Aliud est quod propter se & propter aliud, rectè amari potest. Et ita rectè potest esse finis medius, & non vltimus. Cuius generis sunt virtutes, scientiæ, & alia honesta, immo & delectabilia; vt prædictum est suprà nume. 4. & 5.

Ex quo infertur, errasse illos, qui dixerũt, quendam peccasse in eo, quòd iura diuina, & humana, vel artes liberales disceret, eo tantum fine, vt sciret; non referendo id in alium. Quia scientia est finis medius; qui propter se solum, & propter aliud appeti potest, vt dictum est. Nec obstat illud Bernar. li. 1. Medit. quo illi mouebantur; Multi sciũt vt sciant, & curiositas est. Quia intelligendum est de illis, qui discunt scientiã ad gloriam vanam, vel alia vana, vel mala; Vel non ideo, quòd scientia propter se solam, est rectè appetibilis.

SVMMMARIVM.

Fines & scopi ultimi, in quos uiatores omnia referant, duo sunt, nu. 25.

Finis operantis licet sit posterior fine operationis secundum ordinem exequutionis, est tamen prior secundum ordinem intentionis, & ita principalior. nu. 26.

Lex

CIrca secundam finis diuisionem positam supra nume. 6. in finem Cuius,& finem Quo, admonendi sumus frequenter, quòd humanæ vitæ omniumq; in hoc sæculo eam agentium, qui viatores dicimur, duo tantum sunt vltimi scopi in quos omnia nostra in Deum referibilia, mediatè vel immediatè, actu vel virtute referre deberemus. Videlicèt finis Cuius;qui est Deus ipse increatus, & infinitè bonus. & finis Quo; qui est beatitudo ipsa animæ creata & finita; qua tamen ipse infinitus ad plenam & perfectam satietatem apprehenditur. 25

Ad tertiam diuisionẽ finis positam supra nu.7.in finem operationis, & operantis 26

addo,

addo, quòd quamuis finis operationis sit tantum vnus; finis tamen operarij, siue operantis potest esse multiplex. Nempe, ille ipse, qui est operationis & alij multi: vt ieiunij, quod est operatio, finis est corporis afflictio. Et finis operãtis & ieiunantis potest esse illa, & alia multa: puta, vitia comprimere, mentem eleuare, virtutésque augere. vt missæ præfatio habet. & S. Thom. 2. sec.
27 q. 147. artic. 1. declarat. Quàmuis item finis operationis, quando est alius à fine operantis, sit prior illo secundum ordinem exequutionis, finis tamen operãtis, est prior secundum ordinem intentionis, vt probat S. Thom. 1. sec. q. 1. ad 1. & artic. 4. in corpore.
o & q. 18. 2. ad 2. & q. 20. art. 1. ad 7. [o] Est etiã principalior illo iuxta illud Arist. Qui furatur, vt adulteretur, magis est adulter, quàm fur. Aedificãtis enim domum ob lucrum per locationem eius quærendum; primus & principalior finis est lucrum, iuxta ordinẽ intentionis. Quia ille mouet primum ad ædificandum, licet postremus sit in exequutione, quia post ædificatam domum quæritur.
28 Addo 2. ex his inferri omnem legem iustam esse factam principalius ob vtilitatem publicam quàm priuatã iuxta c. Erit autem

lex

lex.4.dist. Quia licèt multarum finis propinquior,& prior secundum ordinem exequutionis,sit vtilitas priuata,minorum,mulierum,&c.vt per totum titulum ff.& C. de Minor. & ad Velleia.[p] Quia tamen ille finis est minus principalis, quamuis propinquior secundum ordinem exequutionis, & vtilitas reip.publica quæ inde resultat iuxta l.1.ff.sol.mat.est finis prior secundum ordinem intentionis,& ita principalior. meritò dicuntur omnes latæ principalius ob publicam vtilitatem quàm ob priuatam.Quę omnia præclarè sensit Bart. in l. Ambitiosa nu.19.ff.de Decr.ab ord.facien licèt parum cautè appellet ordinē intellectus,quem nos appellamus cum S.Thom. & aliis ordinem intentionis,& non abs re. Quia fines ad voluntatem, cuius actus & intentio pertinent; & non ad intellectum.iuxta S.Tho, recept. 1.sec.q.8.in prin.& q.12.art.1.

p & l.1.§. huius studij.ff. de iust.& iur.

29 Addo 3.quòd per hæc componi possunt antinomiæ quædam & controuersiæ; quas nullibi legimus satis compositas antequam nos scripsissemus repe. c.Inter verba.11.q.3. nu.299. Prima est inter illud quod in confesso est,multos multis legibus renunciare posse.l. Quod fauore.C.de legib.[q] Et inter illud,

q & cap quod ob

gratiam. de reg. iur. lib. 6. cum glos.

r c. ſi diligenti de foro compet.

illud, quod omnis lex eſt facta principaliter ob vtilitatem publicam. Et quòd nemo poteſt renunciare legi in fauorem publicum principaliter latæ. l. Ius publicũ. ff. de pact. r Componitur enim reſpondendo, quòd hoc poſterius intelligendum eſt de lege, cuius vterque finis primus tam ſecundum ordinem intẽtionis, quàm ſecundum ordinem exequutionis, eſt publica vtilitas. Illud autem prius, de aliis: quarum finis primus eſt vtilitas priuata, ſecundum ordinem exequutionis.

Altera controuerſia eſt, inter glo. l. 1. §. Huius ſtudij. ff. de Iuſt. & iur. & inter Cantabrum noſtrum Fortunium dotibus inclytis & quæſitis ingenij, morum, & eruditionis bene fortunatum, & in hac, (quæ omnium totius orbis nobiliſsima prouincia eſt) Italia omni litterarum genere illuſtratum: in lib. de vlt. fine vtriuſque iuris, in principio. Habet enim illa gloſ. vſque ad illum recepta: Leges factas in fauorem ſingulorum; vt minorum, mulierum, & ſimilium; principaliter quidẽ factas eſſe ad vtilitatem priuatorum, ſed ſecundariò ad vtilitatem publicam. Fortunius autem contra: eas principaliter latas eſſe in fauorem pu-

blicum,

blicum,& secundario in priuatum. Componitur enim hæc controuersia; intelligendo verba illa principaliter, seu primò & secundariò glossæ, iuxta ordinem exequutionis; & non secundum ordinem intentionis. Verba verò Fortunijècontrario. Eodem omnino modo conciliari potest prædicta glossa cum Archid. & communi, in d. c. Erit autem lex. 4. dist. Vt ibi olim cum Salmanticę decreti cathedram regeremus, conciliauimus.

Est item alia inter præfatum Fortunium & communem antinomia, siue controuersia. Ille enim in lib. præfato de vltimo fine vtriusque iuris in principio tenet; eundem esse vtriusque iuris & canonici & ciuilis finem. Cuius contrarium tenent communis, quam sensit glo. c. Cum contingat de iureiur. verb. Debet communiter recepta & putata singul. ab And. Sic. in cap. In præsentia col. 3. de probat.[a] Sensit enim ius ciuile dirigere hominem in bonum publicum honestum, non curando de vtilitate animæ. Ius vero canonicum dirigere hominem in vtilitatem animæ, vitando eius periculum c. 2. de constit. lib. 6. ibi vt animarum periculis caueatur &c. Quod ipsum tenet Pan.

[a] & cap. nam concupiscentiam. de constit. col 3. & c. cæterum. ad 7 de [illegible]a. col. & cap. filius. col. 3. de testa. &

nota.à Dominic. c. 2. de constit. lib. 6.

in procem. Greg. col. 10. post Card. & communem. Omissa tamen altiori disputatione breuiter & nouè dici possent quatuor. Primum, quòd iuris ciuilis quatenus est tantùm tale, & quatenus constituitur tantũ per potestatem sæcularem, quæ est naturalis, ratione tantùm naturaliter ducta non potest esse finis beatitudo & fœlicitas æterna, ad quam Christiani & fideles tendimus, & adipisci speramus. Quod probatur illo irrefragabili argumento, Nihil potest esse finis alicuius liberè agentis, nisi ab eo præcognitus. Quia vt post Arist. ait Aug. lib. 10. de Trinit. & post eum S. Thom. 1. sec. q. 3. ar. 4. voluntas non fertur in incognitum. At potestas sæcularis, quatenus est tantùm talis, non cognoscit, nec cognoscere potest præfatum finem: quia non potest cognosci per solum naturale lumen, & rationem naturalem, ergo non potest sibi præstituere illum finem. Deinde patet eo ꝙ potestas sęcularis est potestas naturaliter à Deo data generi humano, quæ dirigitur per ius naturale, rationémq; naturalem & ius naturale. 1. dist. & in prin. 5. d. At ratio & cognitio naturalis, nõ attingit supernaturalia: vnde S. Th. 1. par. q. 1. & ipse cũ Scoto & aliis omnibus commen

commentantibus, in prologo sententiarum concludunt necessariam esse homini scientiam reuelatam, & supernaturalem ad hoc vt saluetur, & adipiscatur vitam æternam, quæ physicus & naturalis cognoscere non potest iuxta illud Esaiæ 64. Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti diligentibus te.

Secundum, quòd fœlicitas humana huius vitæ temporalis, quæ consistit in virtute morali, & naturali, quæque est vita virtuosa naturali rationi conformis, potest esse & est finis iuris ciuilis & legum sæcularium humanarum quatenus illæ tantũ à potestate naturali ratione feruntur, iuxta Aristot. lib. 5. Eth. & S. Tho. 1. sec. q. 95. art. 2. & 96. art. 3. & satis probatur in procemio decret. ibi. Lex proditur vt appetitus noxius sub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honestè viuat, alterum non lædat, ius suum vnicuique tribuat, informatur. & in c. factæ 4. dist. Factæ sunt autem leges, vt earum metu humana coërceatur audacia, tutáque sit inter probos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur audacia, & nocendi facultas.

Tertium, quòd iuris canonici siue Pon-

tificij, etiam quatenus est ius humanum; per potestatem ecclesiasticam supernaturalem constitutum, potest esse & est finis fœlicitas æterna, quam Christiani quærimus, & adipisci speramus. Tum quia hoc significant præfata ca. Cum contingat, de iureiur. & c.12. de constit. lib.6. Et etiam c.1. de pactis. c.1. de oper. nou. nunc. c. Quamuis pactum. de pact. lib.6. c. Licèt mulieres. de iureiur. eod. lib. totus tit. de summa Trinit. in decret. sexto & Cle. totus titulus de baptis. de celeb. miss. de pœnit. & remiss. & multæ causæ: & quæstiones quæ in Decreto Gratiani ponuntur extrauag. Vnam sanctam, de Maior. & obed. canones item apostolorum, & concilia œcumenica & prouincialia in hunc finem principaliter habita. Tum quia ecclesia Christiana sicut à Christo clauem potentiæ suæ summam, eandémque supernaturalem potestatem ligandi atque soluendi etiam mediantibus legibus accepit c. Quodcunque. 24. q 1. & extrauag. Quia quorundam Io.22. de verb. signif. ita etiã accepit clauem sciẽtiæ ac cognitionem fidei orthodoxæ, vt per præcitata cõstat, & ita legibus supernaturali potestate à se latis finẽ quoq; supernaturaliter, lumine fidei cognitum & præstituere potuit, & prestituit.

IIII.

IIII. quod iuris ciu. quatenus est à Christianis Imperatoribus & regibus etiam potestate naturali compositum, aut approbatum, finis potest esse, & est fœlicitas æterna, quam Christiani credimus & speramus. Quoniam licet potestas eorum sit tantùm naturalis & nō poſsit ad supernaturalia extendi, habēt tamē cognitionē fidei infusam, & acquisitā, qua cognoscunt, & credunt vitam quam Christiani quærimus æternam: & ita vt omnia virtutum aliarum opera possunt in eam referre ac frequenter actu vel virtute referunt: ita etiam, suum ius, suásque leges, quæ sunt opera quædam eorum præcipuè possunt in eandem referre ac referunt. Quod satis constat ex inscriptione illa Cod. In nomine D. N. Iesu Christi & ff. In nomine Domini, & clarius ex l. 1. & l. 2. & l. Inter claras cum his quæ inseruntur ei ex epistola Iustiniani de Sum. Trinit. & ex l. 1. & 2. de vet. iur. enucl. & titulis de Episcop. & cler. & de Episcop. aud. & aliis multis. Quibus quatuor arbitror dictis, satis conciliari posse illa quæ præfatus eruditiſsimus Fortunius ait, cum his quæ cōmunis docet. Ex quibus infertur, id quod ipse persuadere nititur. Ius ciuile composi-

tum à Iustiniano ex mente ipsius explicita vel implicita ita interpretãdum, vt non fuerit ei vlla intentio contrauemendi sacris canonibus legitimè ab ecclesia, Papa, & conciliis œcumenicis ante illum latis, vel postea ferendis: quoad ea quæ ad vitam æternam consequendam sunt necessaria.

SVMMARIVM.

Actus cuiuscunque uirtutis, quàmlibet bonus, & principaliter fiat ob bonum temporale siue pecuniarium siue honorarium malus. num. 30.

Regula illa cuius finis malus est &c. sine ulla exceptione uera. num. 30.

Bona uirtutis & animæ præstantiora bonis corporalibus & utilibus num. 30.

Fortia facta ob honorem aut pudorem peccata. numero 31.

Actus uirtutum facti principaliter ob salutem, & uitam mali, secundum Adrianum. Id tamen non esse uerum in omnibus. num. 32.

Actus uirtutis iustè fit minus principaliter ob temporalia bona. num. 33.

Finis iustus omnium actuum, omnium uirtutum Deus.

Beatitudo & uirtus, ut comprehendit diuinam, & humanam & ratio, ut est genus ad naturalem, & supernaturalem. num. 34.

Fine quo satisfit obligationi ponendi finẽ actui. num. 35.

Finis malus, quia malũ culpæ; & finis malus, quia ineptus, multum distant. num. 36.

Ex

EX quarta finis diuisionē posita supra num. 8. in bonum & malum, & membrorum diffinitionibus, colligitur primo. Quòd quicunq; aliquem virtutis actum agit, principaliter ob bonum aliquod temporale pecuniarium, immo & honorarium, quod pecuniario maius est, peccat, si actualiter vel virtualiter non referat illud in Deum, aut beatitudinem, vel in aliquam virtutem ei conuenientem generalem, vel specialem. Tum, quia sine vlla exceptione vera est illa regula topica supra num. 1. citata. Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est; fundata in hoc c. Cum minister, & aliis postea citandis; licèt altera eius germana, scilicet, Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est, frequenter sit falsa. c. fortè, quod de furante ad eleemosynam faciendā agit, & c. Denique 14. q. 6. At finis medio minor ineptus est, & consequenter malus. Et constat virtutes, & animæ bona præstare bonis corporalibus, & vtilibus c. Deteriores. 6. q. 1. ergo hæc inepta sunt vt illorum fiant scopi & fines. & per consequutionē, qui ea facit, finem principalem actus virtutis, inordinatè maléq; facit. Tum per illud Persij ab omni

ſchola Chriſtiana receptum. Recti finem, extremúmq; eſſe recuſo. Euge tuū & bellè. Tum quia grauiſsimè id determinat Adri. Quodlib.q.1. per illa verba. Qui vult bene agere,Deo placere, iuſtè iudicare, liberalē, fortem, magnanimum, temperatum ſe exhibere,propter honorem,corporis ſalutem, ſiue intēdat,vt finem totalem,ſiue vt finem partialem, actus neque iuſtus nec liberalis, neque magnanimus eſt: ſed agit malè, & peccat.Per dictum item Ariſt. Ethic.3. omnium ſententiæ conſonum.Qui quamlibet ſtrenuè pugnet:ſi ob honorem, & gloriam, vel pudorem id facit,non agit fortiter, ſed virtuosè. Et per illud Auguſt. relatum per Magiſtrum, & alios in 2.diſt.38. & à S.Th. Quodlib.2.art.2. Qui ob victum prædicat, non meretur, ſed peccat. Et Caiet. ſuper Matth.cap.7.pag.2.Qui largitur eleemoſynam,vt laudetur, ſaltem venialiter peccat. Et ante illos Gratian.c.ſi 23.q.6.Qui dat ob pudorem, & rem & merita perdit. Neque bene agit qui bonum ob timorem agit.

32 Ampliandam eſſe concluſionem hanc etiam ad eum, qui agit aliquem virtutis actum ob corporis ſalutem, expreſsit præfatus Adrianus,vbi ſupra, ſed contra putamus.

mus. Tum quia sub nu. 5. diximus, vitam, & bona delectabilia iustè posse amari & appeti propter se tantum. Cui cõsequens est, iustè illa fieri posse finem aliquarũ bonarum operationum. Tum quòd alioqui cõsequeretur, quòd actus abstinendi à nimio cibo, & potu, qui sunt actus virtutis abstinentiæ, & sobrietatis, ad conseruandam salutem & vitam: Vti etiam pharmacis, & aliis medicinis, ad recuperandam salutem amissam, esset peccatum. Quod est contra omnium doctorum mentem. Quare illud Adriani arbitror limitandum, vt solum habeat locum, in actibus virtutum maiorum virtutibus illis, quorũ actus iustè ordinari possunt ad salutẽ & vitam. Quales sunt amor Dei, & actus spei, & religionis. Quarum finis aptus & proportionatus nequit esse salus & vita hominis. Vnde qui amaret Deum, vel crederet in eum, vel speraret in eo, vel eum veneraretur principaliter propter salutem, & vitam suam conseruandam, peccaret. Quia de illo, quod est minus bonum faceret finem maioris boni. Ille verò qui actum abstinentiæ, sobrietatis, temperãtiæ, continentiæ & aliarum similium virtutum, finem faceret suam vitam, & salutem, non

peccaret. Immo si alia in id necessaria concurrerent, mereretur.

33 Ampliaret etiam aliquis hanc conclusionem per præfati Adria. dictum, etiam ad actus qui licèt principaliter fierent propter finem debitum, minus tamen principaliter fierent propter bona vtilia, eo quòd ipse ait præfatam conclusionem esse veram, siue ille finis sit totalis, siue partialis. Sed non rectè faceret, qui sic ampliaret eam. Immo est limitanda vt solum intelligatur de fine principali, & non de minus principali. Quia nihil ait Adrianus de fine minus principali, sed solum de partiali, qui frequenter est principalis. Quoniam duo fines partiales possunt esse principales vnius, & eiusdem actus. §. Affinitatis, Instit. de nupt. & infra dicemus exemplum de ieiunio, quo quis ieiunat dies quatuor temporum quadragesimæ, in finem satisfaciendi præcepto de ieiunando dies quatuor temporum, & in finem satisfaciendi præcepto de ieiunanda quadragesima. Qui duo fines sunt quidem partiales, sed principales.

34 Colligitur 2. quòd omnium actuũ quarumcunque virtutum finis principalis aptissimus & optimus est Deus ipse; qui est vltimus

timus

timus finis cuius,omnium rerum. Beatitudo item, quia eſt vltimus finis quo, poteſt eſſe finis & principium omnium actuum intellectus & rationis,quamuis nequeat eſſe finis principalis charitatis & amoris Dei: qui propter ſe ipſum ſolum principaliter eſt diligendus. Vt S. Tho. declarat 2. ſec.q. 27.art.3. Virtus item in genere, & recta ratio, ſunt fines boni & apti omnium virtutum & actuum illarum.Quiſquis enim agit iuſta,fortia,& tẽperata; quiſquis amat Deũ, vel credit in eum, vel ſperat in eo; quia id facere eſt virtus Theologa, vel moralis,vel quia ratio naturalis, vel ſupernaturalis id dictat,bene facit.Quælibet etiam virtus eſt finis aptus actuum ad eam conuenientium. Qui enim iuſta facit, quia iuſta ſunt, qui fortia, quia fortia ſunt: quíque temperata, quia temperata ſunt:bene facit. Finis item aptus eſt etiam quælibet virtus altior, & maior reſpectu cuiuslibet actus inferioris virtutis. Nam qui iuſta,fortia,vel temperata facit,vt placeat Deo; vel vt charitas, fides,& ſpes magis ac magis augeatur in eo, rectiſsimè agit.

Tertiò colligitur, quod obligationi 35
quam omnes habemus præſtituendi fines bonos

bonos,& aptos omnibus noſtris actibus deliberatis, vt in præludio S. Manualis, diximus;ſatisfacimus optimè quidē, ſi eos agamus,vt Deo placeamus;& egregie,ſi vt fiamus beati: & ſufficienter, ſi eo quòd ſunt recti vel honeſti,ſeu virtuoſi; ſeu quia recta ratio diuina, vel humana id dictat. Nam quodlibet horū, quæ in effectu idem ſunt, licèt verbis differant, eſt iuſtus generalis finis omnium actuum quarūlibet virtutum. Sufficienter item ſatisfacit præfatæ obligationi,qui aliquod iuſtum facit, quia iuſtum eſt; vel forte, quia forte eſt; & modeſtum, quia modeſtum eſt.&c. Quia quælibet virtus ſpecialis eſt iuſtus finis actuum ad eam pertinentium. Satisfacit etiam,qui ieiunat, aut refrænat iràm, vt animā & corpus quadam tenus Deo ſacrificet. Quia virtutem altiorē, ſcilicet religionis, facit finē actuum virtutum inferiorum,videlicet abſtinentiæ, & manſuetudinis. Non tamen contra ſatiſfaceret,qui oraret,vel ſacrificaret principaliter vt abſtinens fieret. Quia virtutem inferiorem faceret finem principalem actus virtutis ſuperioris. Quod non licet per prædicta.

36 Quartò infertur, quod finis malus, eo quòd

quòd ſit malum culpæ, & malus, non eo quòd eſt malum culpæ, ſed quia ineptus eſt, eo quòd ſit medio minor, plurimum differunt. Primo quidem, quia ille non poteſt eſſe finis principalis, neque minus principalis actus boni, etiam ſi tantum veniale malum ſit. Hic autem licet non poſsit eſſe finis principalis, poteſt tamen eſſe minus principalis. Ieiunare ſiquidem, & orare, immo & diligere Deum, ſi ea etiam minus principaliter, ob fructum paruum, veniale tantum, vel ob inanem, (quæ venialis tantum ſit,) gloriam agas, peccas: etiamſi principaliter ob Deum ipſum ea feceris. Qui autem illa principaliter facit ob Deum, beatitudinem vel virtutem, ſiue quia recta ſunt, non peccat: etiam ſi minus principaliter, ob ea ſperet aſſequi aliquod bonum temporale, pecuniarium, vel honorarium vt mox probabitur. Secundo differunt; quòd ille nulla relatione ad ſuperiorem finem poteſt fieri aptus, hic autem ſic. Qui enim ieiunat vt furetur ad dãdum pauperibus, peccat. Quia vt dictum eſt ſupra nu.15. nullum peccatum rectificatur, per eius in finem bonũ relationẽ. Qui autem ieiunat ob pecuniam, quam ob id ſperat, ad hoc vt eam pauperibus eroget,

non

non peccat: immo bene meretur. Quia illa pecuniæ acquisitio in erogationem pauperibus amore Dei faciendum, relata; transformatur in finem charitatis: quæ finis omnium operum bonorum sanctissimus esse potest.

SVMMARIVM.

Causa finalis incautè diffinitur in Bartho.nu.37.

Finem principalem non arguit cessatio operis, illo cessante.nu.37.

Fines multi possunt esse principales eiusdem actus.n.37.

Actus omnis cuius finis etiam minus principalis est malus, malus.nu.38.

Finis minus principalis nullius actus uirtutis potest esse bonum temporale.nu.39.

Finis minus principalis inseruientis Deo, ecclesiæ & prælato, potest esse beneficium ecclesiasticum; & mutuantis lucrum.nu.39.

Mutuans iustè sperat lucrum minus principaliter. nu.39.

Distributiones ob lucrandas minus iustè surgitur.nu.39.

Pœnas qui statuunt, & qui ob eas obediunt, ut peccant. num.40.

Timor seruilis qui bonus, & qui malus.nu.40.

Præmia qui statuunt, & qui ea quærunt ut peccāt. n.41.

Timore Deo seruiētiū, q bene, & qui malè merētur.n.42.

Timorem quem non compatitur charitas.n.42.

Finis principalis orationis iustus nequeunt esse temporalia.nu.43.

Finis minus principalis, & obiectum orationis possunt esse temporalia, non autem finis principalis.nu.43.

EX quinta finis diuiſione ſupra num.9.poſita, in principalem & minus principalem,eorúmq; diffinitionibus, infertur, primò, quòd parum cauta eſt diffinitio finis, ſeu cauſæ principalis finalis.Bar.in l.2.§.fi.ff.de donat.& quam ſenſit gloſſa.l.1.§. Sexum.ff. de poſtulan.& alij quos citaui in repet.cap. Inter verba.nu.89.11.q.3.[s] videlicet, eſſe finem quo ceſſante ceſſat opus.Tum quia illa multis finibus minus principalibus conuenit.per prædicta in dicto nume.9. Tum quòd alioqui paucisſima eſſent opera etiã in ſeſe bona,quæ nõ eſſent peccata.Omnes enim virtutum actus, quorum finis principalis eſt aliquod bonum temporale, eſt peccatum. vt ſupra nume. 30. probatum eſt.& rariſsimi ſunt qui, niſi ob ea ſperaretur aliquid temporale, illa facerent.iuxta illud Iuuenal. Quis virtutem amplectitur vnam, præmia ſi tollas?Tum quia licèt operis ceſſatio, ceſſante cauſa, ſit aliqua coniectura quoad forum exterius quòd ſit principalis, non tamen concludit;& quoad forum interius nihil ferè facit. Quoniam quoad illud æſtimatio animi, qua ſic vel ſic æſtimantur cauſæ,facit vt alia ſit principalis, alia vero minùs

s *Et in ca. Cum ceſſante de appel.*

minùs principalis.

Secundò infertur, quòd vnus & idem actus poteſt habere multos fines principales, & multos minus principales, & multos, quorũ alius, vel alij ſunt principales, & alius vel alij minus principales. Pro quo eſt §. Affinitatis. Inſt. de nupt. ſ Poteſt enim quis ieiunare principaliter vno & eodem die, quò fiat abſtinens; & quò præcepto eccleſiæ obediat: & quò pro peccatis ſatisfaciat: & quò Deo placeat. Et primo fine meritum abſtinentiæ meretur; ſecundo obedientiæ; tertio pœnitentiæ; quarto Charitatis. vt pridem diximus, in cap. Fratres. n. 117. de pœn. diſt. 5. Quod plurimum nos mouere debet ad facienda bona, ob multos fines bonos: quò multa merita eadem opera, & labore quæramus; referendo in multos fines principales ea quæ ob vnum tantum facimus, vt in prædicto exemplo.

ſ Et l. librorum. ff de his qui notãtur infa. vbi & in l. 1 n. 28 ff. ſolut. matr. Bart.

Tertiò infertur, quòd omnis actus quàmlibet bonus, cuius finis ſiue principalis ſiue minus principalis eſt malum culpæ, ſaltem venialiter adeo eſt malus, vt nulla relatione in bonum aliquod etiam ſummum, fieri poteſt bonus. Nec obſtat quòd ſubtiliter opponi poteſt dixiſſe nos ſupra; num. 35. quòd finis

finis malus,eo ſolo quòd eſt ineptus ad hoc vt ſit finis principalis poteſt eſſe bonus, ſi referatur in altiorem finem, putà actus iudicandi ac conſulẽdi ob amorem pecuniæ, propter ipſammet ſolam, eſt peccatũ, ſaltem veniale;fieri poteſt bonus referẽdo pecuniam ad largiendam eleemoſynam, vel ad honeſtè viuendum. Non inquam, hoc obſtat. Quia conſulere vel iudicare ob pecuniam propter ſe ſolam, eſt alius actus ab actu conſulendi, & iudicandi propter pecuniam in prædictos fines relatam. & ita non probat argumentum, quòd idem actus qui eſt malus ob finem malum culpę,fiat bonus per relationem finis illius in aliũ maiorem. Quàmuis probet quòd vna & eadem res, quæ propter ſe tantùm deſiderata inficit deſiderium, eadẽ propter aliud deſiderata rectificat illud. Sed illa deſideria non ſunt vnum, neque poſſunt eſſe; quia ſecum pugnant; ſed duo quorum alterum eſt bonum, & alterum malum.

IIII. infertur, quòd licèt nullius actus virtutis finis principalis poſsit eſſe bonum temporale. Immo quilibet actus virtutis quàmlibet in ſe bonus, efficiatur malus, ſi fiat principaliter ob aliquod bonum tem-

porale; non tamen si fiat minus principaliter ob illud. Primo quidem, per illud Psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. vbi verbum propter, significat caussam impulsiuam, siue finem minus principalem. Quod significare aliquando dicit S. Tho. supra. nu. 3. citatus in 2. sec. q. 27. art. 1. *Deinde quòd Vrbanus Papa in c. si officia. 59. dist. & Cælestinus. in c. Quid proderit. 61. dist. determinarunt licere clericis seruire Deo in ecclesiis, ob spem ascendendi ad dignitates illarum. Immo Gelasius in c. Consuluit 74. dist. dixit in hæc verba, Cõmoda presbyteri propensius quàm diaconi consequantur, vt hac saltem ratione constricti, & honorem quem fugerãt appetere nitantur, & quæstũ. Tertiò quòd Valerius Max. lib. 2. cap. 1. de Areopago, ait vberrimũ virtutis alimentum esse honorem. & Cicero à Christianis probatus, & ab Aug. relatus lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 2. Honor alit artes. & Iuuenalis Satyr. 10. Quis virtutem amplectitur ipsam pręmia si tollas? Quartò quòd glossa recepta in d. c. Qui proderit, dicit expresse per illum textum, licere clerico seruire in ecclesia, ad quærendam aliquam dignitatem,

gnitatem, modo principaliter ob id nō ſeruiat. Cui ſimilis eſt glo.1.c. Hoc ad nos.59. diſt. Quintò quòd glo.c. Conſuluit de vſur. habet, quòd licèt peccet qui mutuat principaliter ob lucrum, non tamen qui principaliter id facit vt iuuet proximum, & quia id ratio dictat: Quàmuis minus principaliter, & ſecundariò id ſperet. & glo.c. Cum eſſet. de Symon. & c. Cùm ad noſtram de elect. aiunt. Symoniam quidem admittere illum, qui prælato inſeruit principaliter ob beneficium eccleſiaſticū præſertim interuenien-te pacto. Non autem qui principaliter ob alium iuſtum reſpectum inſeruit; licèt ſecundario, & minus principaliter ob illam ſpem inſeruiat. Quod pulchrè de more declarat Adrian. quodlib.9. artic.2. ſub litera L M N O. Facit denique glo. illa celeberrima. c.1 de cleric. nō reſiden. lib.6. quæ ait; peccare quidem eum qui ſurgit ad matutinas preces principaliter propter diſtributiones quotidianas. Non autem illū qui ſurgit principaliter vt Deo inſeruiat, & minus principaliter & ſecūdariò, vt eas lucretur.

V. infertur ratio excuſandi ſuperiores 40
præcipientes aliqua ſub pœna temporali, & ſubditos obedientes ob eam eis; Qualia

ſunt citata per Gratian.in c.1.2.3. & 4.26.q. 6.[y] cum multis aliis pontificiis & Cæſareis decretis,quibus ſuperiores metu pœnarum cogunt ſubditos ad agendum bona, & ad abſtinendum à malis. Videri enim poſſet alicui, hoc eſſe peccatum, eo quòd videatur incitare ſubditos ad peccandum;nempe ad obediendũ ob finem excuſandi ſe à pœna temporali; quod eſt quoddam bonum temporale, & tale bonum nõ poteſt eſſe finis actus virtutis. & ſi ſubditi peccarẽt obediendo propter pœnam, peccarent etiam ſuperiores præcipiẽdo aliquid ſub ea. Quia facientes & conſentientes. &c. Motum 2. q.[x] Sed ratio excuſandi à peccato tam ſuperiores, quàm ſubditos eſt,quòd ipſis non ſtatuunt pœnas ea mente, vt ſubditi principaliter ob eas obediant. Quia id eſſet velle vt peccent; & conſequenter ipſi peccarent. dicto c.Notum.2.q.1. Sed potius ea vt inferiores obediant principaliter ob virtutem, & minùs principaliter ob pœnas.Et ita non peccant:quia non iubent quicquam, quod ſine peccato nequeat impleri per inferiores ſi velint.Et ſi ipſi obediant eis principaliter vt euitent pœnam; peccant quidem quoad forũ interius,non culpa ſuperiorum, ſed

y & c.irrefragabili. de offi. ord. & c. Vt clericorum. de vit. & honeſt. cleric.

x & ca. 1. de offic. deleg.

ſed ſua propria : cùm poſsint ea ſanctè implere ſolius virtutis amore, aut ſaltem eius amore principaliter, & minus principaliter pœnæ timore: amplectentes illud:Oderunt peccare boni virtutis amore.& fugientes illud:Oderũt peccare mali formidine pœnæ. Itaque quicunque principaliter præcipiunt vel obediunt ad pœnam, peccat quoad forum interius; Qui verò principaliter ob virtutem, & minùs principaliter propter pœnam, rectè agunt. Qui verò penitus ob ſolam virtutem obediunt,meliùs agunt: & experientur illud falſum dictum glo.c.1. de colluſ. deteg. Deus non eſt remunerator verborum ſed aduerbiorum, id eſt non remunerat bona facta,ſed bene facta.

VI. Infertur ratio qua excuſantur legiſlatores,& alij pij & eruditi, qui in Indiis & alibi ſolent inuitare fideles muneribus & blanditiis ad finem catholicam: & parentes filias ad religionem ne innuptæ pereant, & heri ſiue domini qui promittunt præmia famulis confitentibus & cõmunicantibus extra quadrageſimã; & qui ſtatuunt in eccleſiis diſtributiones quotidianas horis canonicis intereſſentibus. Licèt enim ſecũdo videri poſſent peccare eò quòd incitãt ad fa- 41

ciendum actus virtutũ propter bona temporalia,& sic ad peccandum,excusantur tamen eò quòd qui talia promittũt,& statuũt non ea mente id faciũt,vt ij quibus illa promittuntur,ob ea principalier moueãtur;sed vt per ea veluti per calcaria, minus principaliter moti & impulsi, ea bona principaliter ob Deum, vel virtutem faciant. Sicut gl.singularis, quæ penultima est,c.1.de Cleric. non resid lib.6. probè sensit. Nam qui contraria mente mouerent, vel mouerentur, peccarent.

42 VII. Infertur,quòd omnia illa quæ probant licitum esse seruire Deo ob timorem malorum,vel amorem bonorum. quale est illud Matth.10. Eum timete qui potest animam & corpus perdere in gehennam: vbi, timete,significat, seruite cũ timore. Secundum Gratia.23.q.4.in summa.Qualia item alia multa, quibus olim sub lege naturæ & Mosayca,& post eas sub lege gratiæ, Deus ipse multos ad iustitiam, vel ad augmẽtum eius traxit, & trahit amore bonorum temporalium, & timore malorum temporalium vel æternorum.iuxta illud Esai. 1. Bona terræ comedetis adiuncto c. Nõ omnis. 5.q.5.[y] Quòd omnia inquam intelligenda sunt

[y] c.Nabuchodonosor. 23.q.4.

ſunt de amore quo bona temporalia minùs principaliter timentur. Timor enim ſeruilis quo principalius mala pœnæ timentur, quàm malum culpæ, & qui hominẽ ita afficit, vt nolit peccare propter pœnã, peccaturus, ſi ea non immineret, peccatum eſt, & mortiferum quidẽ, ſi tale eſt illud, à quo propter timorem abſtinet. Nec eum charitas compatitur, ſed ſeruilis ille quo timetur quidem malum pœnæ, ſed minus principaliter & minus quàm malum culpæ, & quo ad Deum accedimus, bonus eſt, & donum Dei: vt colligitur ex S. Thom. 2. ſec. q. 19. per totam. præſertim art. 4.

VIII. Infertur, non obſtare prædictis quòd licet petere à Deo temporalia. iuxta illud Pro. 30. Tribue victui meo neceſſaria. & quòd illud licet deſiderare, quod licet & petere. Aug. lib. de orando Deum, ad Probam. Et quòd iuxta doctrinã dominicam Mat. 6. & Luc. 11. qua docuit nos petere panem noſtrũ quotidianum. Et quòd petitio à Deo, actus eſt virtutis, & nõ qualis qualis, ſed religionis, quę eſt moraliũ ſuprema iuxta S. Th. 2. ſec. q. 81. art. 6.[t] Infertur inquam, hæc non obſtare. Quia aliud eſt obiectum vel materia actus virtutis, ſiue finis opera- 43

Bel l. Veluti. ff. de inſtit. & iur.

tionis de quo agunt prædicta. Quod concedimus esse frequentissimè bonum temporale, aliud finis operarij & principalis, de quô loquimur. Vnde qui petit à Deo victũ vel temporalia bona non debet facere illa finem orationis suæ principalem, sed ipsum Deum cui obsequitur orando vel volendo ad obsequendum ei, vel in gloriam eius. Quod vtinam omnes animaduertamus, licet posſit facere minus principalem.

SVMMMARIVM.

Finis principalis actus uirtutis nequeunt esse Laus, honor, fama & gloria. num. 44.

Intellectus illius Pauli, Qui gloriatur, in domino glorietur &c. num. 44.

Prædicanti ob gloriam humanam non quæritur laureola doctoralis. num. 44.

Bona honoraria esse bona fortunæ, ineptaq; ut sint finis principalis uirtutis. num. 44.

Possunt autem esse finis minus principalis. num. 45.

Restitutio bonorum pecuniariorum excusatur si fieri non potest, absque amißione honorariorum, nu. 45.

Braueа ad honorem incitantia licita. nu. 45.

Coronas honoris uarias, pro uariis gestis Roma instituit. num. 45.

Laureæ honoris literariæ tres, baccalaureatus, licentiatus & doctoratus. nu. 45.

Honoraria bona quæ probant esse inepta pro fine actus uirtutis, intelligenda de fine principali, & quæ cõtrarium

44 NOno infertur, quòd quinque illa bona honoraria, videlicet reuerentia, laus, honor, fama & gloria humana, non possunt esse fines principales alicuius actus virtutis; & quòd quicũque ob ea principaliter facit aliquid, peccat: etiamsi illud, quod facit de se sit maximè bonum. Primò quidẽ per illud Matt. 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis corã hominibus, vt videamini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud patrem vestrũ, qui in cælis est. Et paulo post, Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Per quod August. lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 14. ait. Amorem gloriæ humanæ fidei Christianæ obuiare; ad perditionem eius disponendo. Secundò per illud Pauli. 2. ad Corint. 10. Qui gloriatur, in domino glorietur. i. qui appetit gloriam, non appetat humanam, sed diuinam, quam cognoscendo, & amando Deum, & ea quæ ab eo habet, accepta ferendo illi, in eiúsq; gloriam referendo assequetur. vt in effectu ait S. Thom. super eod. cap. 10. Et colligitur ex eo quod subiungit, Non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quẽ Deus commendat. 3. per illud August. lib. 5. c. 13. de

de Ciuit.Dei. Sanius videt qui laudis amorem vitium esse cognoscit. I I I.quòd per illud ait Bern.in sermonibus paruis fol.18. Laudem exteriorem hominũ esse vanam, & interiorem conscientiæ minime sufficere.Ideóque diuinam qua laudemur quęrendam.Et per illud eiusdem Bernar. serm.3.super Cant.col.3.sunt qui scire volunt vt sciantur : & turpis vanitas est. V.Quòd S.Tho. Quodlib.3.art.12. concludit non quæri laureolam in cælo doctoralem, prædicanti bene ob gloriam.Et Arist.Ethic.1.ait,Non esse magnanimo curandum vt laudetur. & quidam sapiens ad quendam philodoxum dixit. Summa laus est non ambire laudem. Et Salust.de Catone.Quo minus quærebat gloriam,magis eum illa sequebatur. Postremò per rationem qua fundat hæc omnia ille irrefragabilis syllogismus in secundo modo primæ figuræ, quem appellant Celarent, scilicet, Nullum temporale bonum fortunæ potest esse finis iustus principalis illius actus virtutis,vt supra num.30.latè probatum est. Ad quodlibet horum quinque est bonum temporale fortunæ,vt suprà nu. 5.probatum fuit. Ergo nullum illorum potest esse iustus finis principalis illius actus

virtutis

virtutis. Per quam eandem rationem syllogisticam significatur omnes prædictas authoritates, & alias eis similes intelligendas esse de illis, qui finem principalem suorum actuum aliquod horum quinq; faciunt; aut de illis qui hæc ea parte qua sunt vana vel mala quærunt. Quod quando contingat infra dicetur. Per quam intelligẽtiam responderi potest eis, quatenus sequenti conclusione contraire videri possint.

45 X. Infertur quòd præfata quinque, scilicet reuerentia, laus, honor, fama & gloria possunt esse fines minus principales actuũ virtutum, & quòd qui eos agit, ob ea minus principaliter respecta, nõ peccat. Quod probatur primo per illud Matth.5. Luceat lux vestra coram hominibus. & illud, Sint lucernæ ardentes in manibus vestris. Luc.12. Secundo per illum Pauli 2.ad Corinth.1. relatum in cap. Inter verba.11.q.3. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Et ne dicas eos agere de laude diuina, pondera, quod loquuntur de laude conscientiæ propriæ, quæ est creatura. I I I. quòd id efficaciter probatur, eo quòd bona pecuniaria licitè possunt peti à Deo, & appeti, & pro fine minus principali poni, vt suprà num. 41.

proba

probatum eſt. At bona honoraria qualia ſunt illa quinque maiora ſunt, quàm pecuniaria. iuxta illud Prouerb. 21. melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et illud Eccleſ. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit illud, quàm mille theſauri magni pretioſi. & illud Ariſtot. 4. Ethic. Honor eſt maximum bonorum, receptum à S. Thom. in multis locis, præſertim. 2. ſec. q. 119. artic. 1. ad 2. Cui conſonat. l. In pecudum. §. fin. ff. de vſur. [a] Quod adeò quidem eſt verum, vt excuſetur quis à reſtituendo bona pecuniaria, quandiu nequit eá reſtituere ſaluis honorariis. vt probat Caie. lib. 17. reſp. q. 14. quem nos ſequimur in Manuali. cap. 17. nu. 44. Cum igitur omnium conſenſu, liceat deſiderare bona pecuniaria, & pro fine minus principali ponere, à fortiori licebit deſiderare, & pro tali fine ponere honoraria. argu. cap. Cum in cunctis de elect. [b] I I I. quod brauêis & coronis propoſitis, olim ſapientes procurarunt incitare homines, ad honorem, & gloriam quærendam. Athenienſes cùm oliuarum corona Periclem illuſtraſſent, polliciti fuerunt eundem honorem eis, qui ſimiles illi euaderent. authore Valerio Max. l. 2. cap. 1.

a & gl. penu. c. ſuam. de pœn. & gl. extraua. Ad conditorē. Io. 22. verſ. Hono. de ver. ſig.

b & Authē. Multo magis. C. de ſacroſ.

Areopag

Areopagi. Et Plinius testatur populū Rom. cuius legibus totus fermè Christianus orbis vtitur, varias coronas pro variis gestis instituisse: nempe, ciuicas, vallares, murales, rostrales, &c. Quin & Christiani passim, etiam Pontif. Max. authore, varias in variis regnis instituerunt academias, & honores Mineruales; vt laureas primas, quas baccalaureatus; & secundas, quas licenciatus; & tertias, quas doctoratus vocant, vt ad studiositatem & literarum studia, magis, ac magis accedantur scholastici. quod vtique non permitteretur nisi licitè illa possent esse fines minus principales actuum virtutis studiositatis, & aliarum.

46 X I. infertur, quòd vt omnia quæ allegari possunt ad probandum nil horum quinque debere appeti, nec ob aliquod horum fieri; sunt intelligenda de illis, quando pro fine principali ponuntur, vel quando sunt vana, vel mala. vt diximus in fine corollarij 8. Ita omnia quæ adduci possunt ad probandum quòd illa possunt appeti, & ob ea fieri aliquid, sunt intelligenda de illis, quando non sunt vana, neque mala, & pro fine minus principali ponūtur. Per quam resolutionē, quā plurima subobscura clarescunt.

X II

XII.Infertur,dicendũ esse,quid sunt & in quibus differant quinque præfata bona, scilicet reuerentia,laus,honor,fama,& gloria.Et laus quidem diffinitur esse sermo elucidans magnitudinem virtutis. Secundum Aristot.1.& 2.Rhetor.[c]Cui diffinitioni,licèt ab omnibus probetur,addenda est particula:Quatenus est ad aliquem finem ordinata. Quia vt S. Thom.asserit in 2.sec.q.103. art.1.ad 3.[d] laus ab honore differt, eo quòd hic est testimonium absolutum alicuius excellẽtiæ,verbis, vel alio signo exteriori exhibitum: Illa verò testimonium relatiuum alicuius excellentiæ, referens eam in alium finem verbis tantum exhibitum. Vnde Aristo.1.Ethic.dixit,optimorum non esse laudem, sed aliquid maius ea, quia optimum non refertur in aliud. Per quod vbi suprà dixit S.Thom. Deo secundum illam eius ineffabilem essentiam, non conuenire laudem,sed summam latriæ reuerẽtiam,& honorem.Quia est maior omni laude. Eccles. 43.secundum verò effectus eius qui in vtilitatem nostram ordinantur, sic.iuxta illud Esa.63.Miserationum domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis dominus. Et Clem. si dominum in san 47

c & S.Th. psal.17.

d Et D. Anto. 4. parte tit.5. cap.10.§.1. sub finem.

in sanctis eius laudare iubemur, de reliq.& Vener.Sanct. Qua de differentia pulchrè dixit quidam,

Est honor in portu cum puppis ab æquore uenit.
Laudibus inceptum contineatur opus.

Addendum item secundo quòd sacræ literæ, sacríque canones per verbum laus, non solum intelligũt illam exteriorem,quæ verbis fit, cui soli diffinitio præfata conuenit,sed etiã & magis interiorem, qua Deum Angeli laudant.iuxta illud, Laudate Deum omnes Angeli eius.

Psal.148. Qua creditur Zacharias mutus laudasse.Luc.2.& multi audientes Apostolo,ad Colos.3.[e] Cantant & psallunt in cor dibus suis domino.Addendum tertio quòd per illud verbum,virtutis,in dffinitione po situm,intelligendum est omne bonũ etiam si non sit morale.Qualia sunt,ingenium,iudicium,memoria, eruditio, ars,vires, agilitas,& alia multa quæ iure laudantur.

e Et ca.1. 92.dist.

48 Honor autem diffinitur vt prædictum est, exhibitio reuerentiæ in testimonium alicuius excellentiæ.Cui per proximè dicta videntur addenda illa verba: Sine eius in alium finem relatione.

Fama verò diffinitur à Calistr. in l. Cognition

gnitionis.§.existimatio.ff.de var.& extraor. esse dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus comprobatus. Cui licet etiam nemo aduertat addendum est. Illam quidem aptam esse proposito Calistrati, non tamen nostro. Tum quia secūdum illam, non esset fama nisi de virtute. Cum tamen in nostro proposito, sit de ingenio, & aliis: de quibus diximus esse etiā laudem, Vnde Geneseos 6. Gigantes appellantur viri potentes & famosi.

Tum quia iuxta illam diffinitionem, nullus infamis haberet famā, cum tamen multi, qui vno respectu sunt infames, altero habeant famam ingentem. Vt Alexander magnus, Iulius Cæsar, & alij multi. Quare fama ad propositum nostrum diffiniri potest esse attestatio popularis de re aliqua, arg. c. Non sunt audiendi.11. q.3. & c. Qualiter & quando.in 2. de Accusat. cum glo.& citatis ab ea.

Gloria verò est clara cum laude notitia. 49
secūdum Amb.in c.1.ad Rom. f Cui etiam addendum, quòd verbum, Laude, in ea positum non debet ita strictè intelligi, ac supra diffinitum est. Fieri enim potest, vt alicui contingat gloria sine laude verbi, per

f Quem sequitur S. Tho. 1. sec. q. 2. art. 2. & melius 2. sec. q. 103. art. 1. ad 3.

& melius, 2. sec. quæst. 132. art. 4. & lib. 3. cōtra Gentiles.

honorem facti, vt satis contigit Mardochæo Hester 6. Reuerentia diffinitur à Th. Vualdensi, in lib. de Sacramētalibus cap. 118. art. 6. animi reputatio, qua quis bonitatem alterius magnificat, vbi pulchrè ait hæc quatuor, reuereri, honorare, laudare, & glorificare, ita sese habere; vt posterius priori aliquid adiiciat. Reuereri enim est animo magnificare. Honorare verò, id aliquo signo exteriori significare. Laudare verò, id verbis facere. Glorificare autem, longè latéque id expandere.

50 XIIII. Infertur etiam dicendum, in quibus quinque supradicta conueniant. Et quidem primò conueniunt, quòd licet strictè sumpta, ita vt dictum est, differant, conueniunt tamen in eo, quòd frequenter assumuntur latius, aliud pro alio. Nam gloria nonnunquam comprehendit omne testimonium approbatorium, & vnius, iuxta illud Pauli secundæ ad Corinth. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, relatum in dicto c. Inter verba 11. q. 3. g Honorem item comprehendit laudem vt docet S. Tho. 2. sec. q. 103. art. 1. ad 3. Laus item honorem, vt in diffinitione supradicta, & declarat S. Tho. in 4. dist. 15. art. 3 q. 2. declarans

g Al. idē Hierem. D. &c. Gloria epist. 12. q. 2. & S. Isidorus sub fin.

rans quoddam Ambrosij dictum. *1. q. tertia. & trad. S. Tho. 2. sec. quaest. 132. arti. 1.*

Conueniunt secundò quòd nihil eorum est virtus, nec moralis nec intellectualis. Quia vt post S. Thom. 1. Sec. q. 71. artic. 1. in præludio 4. num. 11. Manualis, declaramus. Virtus est habitus & qualitas mentis habentis eam. Et nullum horum est talis. Quodlibet enim eorum est extra mentem eius cuius est. vt palam patet, & probat Boetius lib. secundo de consolatione,[b] & ita sunt bona externa, & fortunæ. Excepta sola reuerentia, qua quis considerans suam paruitatem, humilitatem & vtilitatem, insufficientiam, & in omne peccatum propensionem, reueretur se ipsum, quatenus est à Deo multis donis naturalibus, & gratuitis donatus; subiiciens omnia sua, quatenus sunt sua, omnibus, quæ à Deo habet, quatenus sunt eius. Ex quo infertur quòd non sunt propter se tantùm amabilia: vt supra dictum est nu. 9. Nec consequenter possunt esse fines iusti principales aliquorum bonorum actuū per prædicta num. 30. Suntque inferiora bona virtutibus omnibus, quas in dicto nu. 5. diximus esse amabiles etiam propter se tātùm.

b Et S. Th. 1. sec. q. 2. arti. 3.

III. Conueniunt in eo, quòd omnia illa sunt maiora bona quàm pecuniaria, vt in- 51

frà probabitur.

IIII. Conueniunt in eo quòd sunt minora vita, salute,& aliis bonis corporalibus. Horum enim dominus solus Deus est. Deuter.32. Ego occidam, & ego viuere faciam, & Sap.16. Tu es Domine qui vitæ ac mortis potestatē habes. Et quàmuis eius diuina Maiestas huius dominij partem cōmunem fecerit Reipub.c.Ille gladius 23 q.4 non tamen particularibus. c. Si non licet. 23. qu.5. Qui tamen suntdomini præfatarum quinque rerum, vt latè monstramus in 6.concl. dictæ repet.c.Inter verba.num.338.

Nec obstat.l. Isti quidem. ff.de eo quod met caus.ibi, Viris bonis stupri metus maior quàm mortis esse debet. Per quam quidam aiunt infamiam esse morte peiorem. Quod tamen illa non probat:sed aliud longè diuersum. s.mortem præponendam stupro. Quod Odoffredus sentiens,ait:ibi probari animam esse anteponendam vitæ corporali. Cui cōcernit ibi Alb. aiens per eam probari moriendum esse potius,quàm peccare mortaliter. Nec etiam obst.l. Codicillis.§. Matre.ff.de legat. 2. Per quam aliqui dicunt probari, peius esse marito, vxoris adulterium, quàm mors. Quia responderi

potest,

poteſt; primò, quòd illa eius verba, Filium noſtrum occidit, & alia peiora fecit: quæ in hoc inducũtur, verificari poſſunt, vt ibi annotauit Iacob. de Aren. in occiſione patris. Peior enim videri debet viro bono patris occiſio, quàm filij. Quoniã & ſi multa inclinant quem, ad magis amandũ filiũ quàm patrem, plus tamen tenetur amare patrem qui fuit principiũ cauſæ, & fons eius, quàm filium, cuius ipſe cauſa eſt, vt rectè probat S.Thom.2.ſec.q.26.art.5. Secundò reſponderi poteſt, quòd præfatus §.Matre, non loquitur de morte propria, ſed de morte filij. & ita vt maximum ſolum probaret, marito peius eſſe adulteriũ vxoris, quàm mortem filij: quod nil contra dicta concludit. Quanquàm nolumus negare, maius peccatũ eſſe occidere filium alicuius, quàm cum vxore eius adulterari. Quoniam hoc eſt contra 3. præceptum.2. tabulæ decalogi: illud verò contra 2. Et per hoc perimitur vita iam habita, per illud autem impeditur habenda. vt S.Thom. declarat.2.ſec.q 122.art.3. Tertiò nouè ſed verè ad illas ambas leges reſponderi poteſt Paulũ, & Scęuolã earum authores fuiſſe Romanos gentiles, quos pro ſummo bono gloriã, & famã duxiſſe diuus Aug.

testatur lib.5.de Ciuit.Dei ca.12. his verbis, Romani gloriam ardentissimè dilexerunt, propter eam viuere voluerunt,pro ea mori non dubitarũt. Ob quod Tulliũ grauissimè reprehendit; Et ita eorum hac in re sententia, tanquam Christianæ legi contraria repellenda est.c.Contraria. de consecr. dist.5.

Non obstat tertiò illud vulgatum elogium : Pro honore moriēdum. Quia id est vulgatum erratum, si vt sonat intelligatur. Nam etiam Ethnicus Aristot.3. Ethi.dixit, non esse veram,sed falsam fortitudinē eam, qua quis pro pudore,vel honore moritur.& ita vt aliqua ex parte verum sit, verba illa; pro honore; accipiēda sunt,pro eo quod honorē meretur. Nēpè pro virtute, siue theologa;putà fide, spe,vel charitate,siue morali,puta iustitia,& veritate,fortitudine & constantia; temperantia;& castitate: & aliis.

Nec obstat 4. illud quod de Eleazaro.2. Machab.dicitur,quod gloriosissimam mortem,magis quàm odibilem vitam complectens voluntariè præibat ad supplíciũ. Non enim ille pro gloria humana mortem sustinuit; sed pro lege diuina obseruanda. & ita pro virtute religionis, quæ gloriam merebatur.Quare magnopere persuadere sibi

omnes

omnes debent, nobiles præsertim, & milites, qui magis in hac re peccant; ne tanti faciant laudem, honorem, famam & gloriam, vt pro eis, vel pro vitanda ignominia vitam corpoream, vel spiritualem prodigant: Vitam autem animæ, virtutésq; ipsius tam morales, quàm theologas tanti æstiment, vt eo sint semper animo, quòd malint vita, membrisq; corporeis destitui, dilacerariq; quàm eas deserere: sintq; parati ad fortissimè pugnandum, repugnandumq; vsque ad mortem, pro fide Regi Reipublicæq; præstita, seruanda pro legum diuinarum, & humanarũ obseruãtia; per quam summus honor acquiritur in hac vita caduca, & gloria sempiterna in illa stabili patria. Amen.

SVMMARIVM.

Honorariorũ bonorum, quæ sunt quinque, appetitus uel contemptus suaptè natura neque bonus, neque malus. nu. 54.

Bona quæ quis facit nosse & uelle ab aliis probari licet. num. 54.

Honorariorum bonorum appetitus uel contemptus fit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur à S. Thom. num. 55.

Cui adduntur alij tres. num. 56.

Honor exhibetur & recipitur iustè cùm debetur, & sponte datur. nu. 56.

Bonorum honorariorum quæ quinque sunt, appetitus & contemptus fit malus ex fine malo, qui contingit tripliciter. nu. 57.

Honorariorum bonorũ appetitus, nõ referens ea in aliud est malus. nu. 58.

Actus omnis fine bono apto carens, malus, etiam si malo quoque careat. nu. 58.

Otiosum omne deliberatum, quale est quod fine caret, malum. & ideo nullus actus in indiuiduo indifferens. nu. 58.

Honorariorum bonorũ appetitus inordinatus ut plurimum ueniale peccatum, sed quinque casibus mortale. num. 59.

Quod ipsum dicendum de contemptu eorum. nu. 60. Et etiam de appetitu & contemptu cæterorum bonorum utilium. nu. 61. Et de complacentia, & displicentia, de obtentu omnium tam honorariorum, quàm aliorum utilium. nu. eod.

54 QVintò conueniunt in eo, quòd appetitus vel contemptus horum quinque suapte natura, neque est bonus, neq; vitiosus. Tum quia non est peccatum, vt ait S. Thom. 2. sec. q. 132. art. 1. quòd aliquis bonum suum cognoscat, & probet. Dicitur enim primæ ad Corinthios 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus; sed spiritum, qui ex Deo est; vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Similiter etiam non est peccatum,

peccatum, quòd aliquis velit bona opera ſua ab aliis approbari. Dicitur enim Matth. 5. Luceat lux veſtra coram hominibus. Perſius item aiebat,

Non ego cum ſcribo, ſi fortè quid aptius exit,
Laudari metuam, nec enim mihi cornea fibra eſt.

Tum quia bonitas vel malitia naturalis actus ex obiecto, ſiue ex proportione obiecti ad actum ſumitur. Vt probat S. Thom. 1. ſec. q. 18. art. 1. maximè ad 1. At obiectum eiuſmodi appetitus ſiue proportio obiecti ad illum, nil mali, nec cõtrarium rationi de ſe cõtinet. Vnde S. Thom. Quodlib. 12. art. 13. concludit neque appetitum, neque contemptum famæ eſſe de ſe bonum vel malum. Idemque concludit de appetitu gloriæ in dicta q. 132. art. 1.

XIIII. infertur ex proximè dictis quòd præfatorum quinque bonorum appetitus aſſumit rationẽ boni ex fine bono & apto. Ille autem, vt ſanctus Thom. ait vbi ſupra eſt triplex, primus cum appetuntur ad gloriam Dei. Secundus cum appetuntur ad vtilitatem ſpiritualem proximi, vt bono exẽplo proficiat. Tertius cum appetuntur ad vtilitatem propriæ animæ, vt in bonis quæ in ſe cognoſcit ex teſtimonio laudis alienæ 55

ſtudeat perſeuerare ac creſcere. Nam ſi vtilitas animæ proximi pro fine deſiderij laudis poſita efficit illud bonum; à fortiori vtilitas animæ propriæ: Cum magis quis teneatur diligere ſe, quàm proximum. cap. Si non licet. 23. q. 5. l. Præſes C. de ſeruit.

Quibus addo, quartum finem quotidianum, cum appetuntur ob vtilitatem exteriorem propriam vel aliorum. Quod paſſim inuenias in eis, qui cupiunt laudari, honorari, & glorificari de bonis ſuis, genere, habitudine, cõditione, & id genus aliis, tanquam medium adipiſcendi coniuges, vel alia munera, & officia ſibi conuenientia: In eis item qui cupiunt laudari de dulci cantu, ſana doctrina, & dexteritate legendi, ſcribendi, prælegendi, patrocinandi, & gubernandi arte, vt ſtipendia mereantur condigna. In eis item, qui præfata cupiunt vt filiis, cognatis, famulis & aliis neceſſariis ſuis aliqua bona vtilia eorum contemplatione eueniant. Qui non videntur peccare, ſed bene agere. Quod tamen intelligendum eſt, cum vtilitas præfata temporalis actu, vel virtute refertur in Dei amorem, vel obſequiũ, aut in vitam honeſtam ſuam; vel aliorum bonorum maiorum, bona temporalia minora.

per

per ſupradicta.num.30. & ea quæ ſcribit S. Thom.in 2.lib.ſent.di.38 art.1.ſub finem.& art.2.in 3.arg.

Addo & quintum finem quando appetuntur eo quòd ſunt debita. vt eruditè dixit Caiet.2.ſec.q.131.art.1. Quod procedit etiã ſi non referantur in alium finem. Nam ſicut licet dare & accipere pecuniã debitam, eò quòd ſit debita:quod eſt iuſtitiæ virtutis actus; ita etiam licebit dare & accipere laudem & honorem debitũ:Cum pari ratione id ſit actus iuſtitiæ. iuxta illud Roman.13. Reddite omnibus debita;cui tributum, tributum:Cui timorem,timorem: Cui honorem,honorem.

Addo ſextum finem:Cum ea deſiderantur vel recipiũtur non tanquam debita,ſed tanquam dona gratioſè oblata per alium ex amicitia,charitate, magnanimitate, vel humilitate.Vt cum quis minor altero,recipit ab eo honorem debito maiorem.Quod paſsim fit; & probatur eſſe bonũ à S.Tho. poſt Senec.2.ſec.q.106.art.1.

XV.Infertur,quod appetitus,& cõtemptus 56
horum vitiatur,redditurque malus. Primò quidem,ex fine malo. Quia vt prædictum eſt num.30.ſine vlla exceptione vera eſt illa

regu

regula topica: Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Secundo. Cum illa sunt vana. Sunt autem vana ex mente S. Thom. 2.sec.q.131.art.1.[i] Primum ex parte materię ex qua illa desiderantur, eo quòd est illis indigna. puta, quia est nulla; eò quòd verè nō est illa excellentia, ex qua desiderantur, vel est mala, malitia culpæ. iuxta illud, Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Psal.51. Qui gloriãtur cum malè fecerint.c. Quàm graue, de exceſſ.prælat. Aut ita vilis, quæ nil horum, aut non tantum, quantum ex ea desideratur merentur. Deinde ex parte eius à quo quæruntur, putà cùm desiderantur ab homine, pro certiori & maiori testimonio, quàm ipse de illa dare possit. Postremò ex parte eius qui ea desiderat. putà, quia ea in debitum finem nec actu nec virtute referat. Quàmuis enim Abulensis vbi supra, addat quartum modum, & Thom. alibi possit videri addere alium, omnes tamen reducũtur ad prædictos tres: vt monstrauimus in pręfata repe.cap. Inter verba nu.338.

i Et quæst. 232.ar. & de malo. q. 9. & Abulensis super Matthæ.c. 6. q.3. vbi etiam Maior. S. Anton. 2.part. tit.3.ca.5. §.1. & Caiet. in prædictis duobus articulis.

XVI. ex his infertur, omnẽ appetitum horum quinque adeò absolutum vt neque actu seu actualiter, neq; virtute seu virtualiter

liter ea in alium debitum finem referat,esse malũ,saltem veniale. Tum quia nil horum est propter se tantum amabile; neque consequẽter potest esse finis & medius. vt prædictum est nume.5. Tum quia omnis actus humanus hoc est deliberatus carẽs fine bono,malus est; etiam si fine malo careat, eo quòd est actus ociosus,& omnis actus ociosus etiam verbalis tantum est malus. iuxta illud Matthæi 12. De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem. Et eo quòd ea quæ homo agit,vt homo, id est deliberatè, debet agere propter aliquem finem aptum. Alioqui vanè agit. Et omnis vanitas est peccatum. iuxta illud Psal.4. Vt quid diligitis vanitatem? & illud Psalm.118.Auerte oculos meos,ne videant vanitatem.Tum quia appetitus pecuniæ absolutus in nullum finem relatus, est malus,& inordinatus.vt colligitur ex S.Th. 2.sec.q.118.art.1.& 2. At eadem ratio est de his quinque quoad hoc.per prædicta. Tum quia ea ratione vterque S.Thom.1.sec.q.18. art.8.concludit nullum actum deliberatum in indiuiduo esse indifferẽtem, sed bonum, vel malum.Quia si caret fine bono,licèt careat etiam malo, est malus.Nam debet ob

aliquem

aliquem finem fieri: alioqui est otiosus, & consequenter malus. Tum quia gloria in nullum alium finem ordinata, dicitur inanis & vana. Et appetitus gloriæ vanæ peccatũ est, vt probat S. Thom. in prædicta q.132. articu.1. Et eadem ratio militat in aliis quatuor, per prædicta.

59 XVII. infertur, ꝙ appetitus & desiderium horum quinque licet etiam quando est malus, vt plurimum veniale tantum sit peccatum: mortale tamen est in quinque casibus. Primo cum appetũtur de malo culpæ mortali. Vt exprimit Caiet. 2. sec. q.131. art.2. addit.1. licet id ibi nõ exprimat Aquinas. & ante Caietanum expressit S. Anton. 2. par. tit. 4. cap. 1. §. 1. per illud Psal. 51. Quid gloriaris in malitia? Quod licet primo aspectu non concludit, cum gloria quærens de malitia veniali, non peccet mortaliter, satis tamen concludit consideranti, quòd mens Prophetæ fuerit dicere eiusmodi esse malitiæ, gloriari de aliqua malitia; cuiusmodi est illa; & gloriari de malitia veniali, esse veniale; & gloriari de mortali, mortale. Facit cap. Quàm sit graue crimen in clericis cum malefecerint gloriari. de excess. prælat. Secundo cum appetũtur in mortalem irreuerentiam

tiam Dei. Vt Cyrus de quo Ezechiel 20. Eleuatum est cor eius, & dixit Deus, Ego sum. Tertiò, cum aliquod horũ plus quàm Deus amatur. iuxta illud Io. 12. Dilexerunt magis gloriam hominum quàm gloriam Dei. Quartò cũ in aliquo eorũ ponitur vltimus finis. vt multos olim Romanos posuisse supra ex August. probauimus. Quando autem in aliqua re creata constituitur vltimus finis, suprà n. 21. prædiximus: addentes raros esse Christianos qui id faciant. Quinto cum aliquid horum præponitur obseruantiæ legis ad mortale obligantis. Quod plus satis vsitari constat ex eo, quòd passim videas viros, & etiam mulieres eo animo, vt malint peierare; vindictam de lædente, vel iniurio sumere: Symoniam saltem clam admittere: subditos opprimere, violare iustitiam, laudare peccatores, præsertim Principes in desideriis animarum suarũ; quàm gloriam, honorem, famam, dignitatem, vel principem locum perdere.

Hos quinque casus in quibus appetitum horum quinque diximus esse mortiferum in dicta repet. cap. Inter verba. num. 343. ad duos contraximus. Nunc autem videntur contrahendi ad tres. Primus cum appetuntur

tur ex malo mortifero. Secundus, cum in eo finis vltimus constituitur, vel ob id frangitur lex ad mortale obligãs. Tertius cum ad mortale aliquod malum referuntur.

60 XVIII. Quòd eadem quæ dicta sunt de appetitu horum quinque, dicenda sunt de illorum contemptu; Nempe, quòd ille de se neque bonus neque malus est; quodq́; bonus fieri potest præstituto ei vno ex sex finibus, quibus appetitum eorum diximus rectum fieri. Quódque est malus si nullo fine bono circundetur: etiam si nullo fine malo denigretur. Quódque potest fieri malus ex parte materiæ. vt fit, cum quis laudem ex virtute, & gratia Dei prouenientem contemnit. Et ex parte modi. Vt cum quis minoris, quàm par est, testimonium diuinum vel humanum de suis bonis habeat. Et ex parte contemnentis; vt cum quis ea in aliquem malum & inordinatum finem contemnit. Quódque aliquando potest esse malus mortiferè; vt est cum quis laudem de gratia Dei manantem despicit; aut in illo cõtemptu, finem vltimum, vt quidam philosophi fecerunt, constituit, seu ob eum aliquam legem, sub mortali pœna obligãtem infringere statuit. Aut tertio, cum in morti-

ferum

ferum finem eum refert.

XIX. Quòd idem est dicendum de auro, & argẽto & aliis bonis pecunia æstimabilibus, & de eorum appetitu & cõtemptu, quod diximus de prædictis quinque bonis honorabilibus. Videlicet, quòd desiderium, vel contemptus eorum de se in genere, neque malus est, neque bonus. Quodq; fieri potest bonus per vnum ex sex finibus prædictis. Quodq; si nullo illorum circũdetur, erit malus, licet nullo malo circundetur. Quodq; erit malus, & mortiferus tribus casibus præfatis. 61

XX. Quòd eadem quæ diximus de appetitu & contemptu eadem ratione dicenda sunt, de amore & actu ea quærendi & refutandi, & de quæsitorum complacentia, & displicentia. Quibus est cõsequens, quanta nos cura esse oporteat, vt cùm hæc vel illa desideramus, amamus, quærimus, odimus, aut refutamus, & in eis quæsitis complacemus nobis, aut displicemus; ipsum Deum, beatitudinem, vel honestã, siue virtuosam vitam pro fine præstituamus. Simul doleamus, quòd toties eiusmodi actus, ob finis debiti defectum vanè conceperimus, & egerimus. Consequitur item alio delectu

quàm hactenus à me audito, debere vti concionatores, in carpendo præfatorum appetitu, & laudando eorundem contemptu. Ne ſcilicet, omnem horum quinque appetitum abſolutè vituperent, neque eorum contemptum laudent.

SVMMARIVM.

Honoraria bona quæ ſunt quinque tum demum pro fine minus principali rectè poni, cùm referuntur in alium aptum: aliàs non cum pulchra declaratione. numero 62.

Laudis, gloriæ, uel honoris, de excellentia qua quis caret, appetitus non eſt mortalis contra Abulen.*nu.63.*

Iuſtitiæ non contrait, uolens quod ſuum non eſt, ſi non eſt alienum.nu.63.

Laudem uel gloriam ob humanam facere principaliter quod inſtitutum eſt principaliter ad gloriam Dei, *non eſt mortale contra* Ang.*nu.64.*

Doctoratũ in Theologia ſine mortali poteſt aſſumi principaliter ad gloriam humanam ab idoneo nu.64.

Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquam ob pretium uel alias differunt.nu.64.

Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requiſitione.nu.65.

Laudis, & gloriæ bene & malè appetitæ, quinque exempla quotidiana.nu.66.

Actus ex ſe bonus, ne fiat malus, ob præſtitutionem honoris & aliorũ bonorum utiliũ pro fine exigi.nu.67.

Vigeſim

Vigeſimoprimò infertur, id quod 62
hactenus nunquam fuimus auſi
aſſerere. Nempe non licere ap-
petere, neque pro fine etiam
minus principali ponere iſta quinque, niſi
referendo illa actu, vel virtute in alium fi-
nem bonum,& aptum,neque eadem,immo
maiori ratione, alia bona pecuniaria. Hoc
ipſum eſſe dicendum de contemptu eorun-
dem,ac conſequenter non ſolùm eſſe pec-
catum ſaltem veniale,inſeruire Deo,Papæ,
Regi,vel aliis prælatis & magnatibus, prin-
cipaliter propter bona pecuniaria, vel ho-
noraria,ſed etiã inſeruire principaliter pro-
pter Deum ipſum,vel beatitudinẽ, vel aliũ
debitum finem, & minus principaliter pro-
pter bona honoraria vel pecuniaria, niſi ea
rurſus actu,vel virtute in aliquem finem bo
num & aptum reflectantur. Non oportet
autem,mea ſententia, vt finis in quem hæc
reflectuntur ſit adeo altus, ac eſt is quem
requirit actus principalis, qui propter al-
tiorem finem fit. Exemplum de illo qui
amat vel colit Deum principaliter propter
ipſum, & minus principaliter vt concedat
ei victum, vel aliquid aliud temporale op-
tatum, ad iuſtè, honeſtè vel temperatè vi-

uendum. Is enim bene facit,licet illum victum, siue bonum, minus principaliter intentum,non referat in ipsum Deum,qui est finis actus principalis amandi eum, & infinitè maior quàm vita honesta,studiosa, iusta,vel temperata, in quam refert illum victum, vel bonum optatum minus principaliter intentum.

63 XXII. quòd non est vera illa dura opinio Abulēsis super Mat.c.6.q.3. l.quod omnis appetitus laudis,honoris, aut gloriæ humanæ de re falsa,puta de excellētia quæ nō habetur, est peccatū mortale. Tum quia S. Tho.2.sec.q 131. art.2. quē ipse pro se citat, nō ait illud de omni appetitu vanæ gloriæ de omni re falsa, sed de falsa in irreuerentiā Dei redundāte. Tum quia nō obstat eius ratio.s.quod omnis iniustitia est peccatum mortale.vt ait S.Th.receptus 2.sec.q.58.art. 4.& ꝙ contra iustitiā est, appetere id quod suū non est. Quoniā illud procedit quādo appetitur id, quod non solū non est suū,sed est alienū. Nemo enim dicit esse peccatū mortale appetere diuitias,quæ nō sunt suæ, modò non sint alienæ, nec velit eas cum præiudicio alterius. Et ita non erit mortale,appetere laudem & gloriam ob aliquam

excel

excellentiam quam quis non habeat,modò illa sine vllo reipublicæ vel priuatæ, præiudicio appetantur, vt si quis laudari cupiat, de castitate,fortitudine, viribus & ingenio quod non habet, ita tamen vt nulli ex eo præiudicium eueniat.

XXIIII. Quòd non videtur etiã vera 64
illa opinio Ang. in summa. verb. Vanagloria,quæ habet esse peccatũ mortale prædicare,missare,sacramenta ministrare, & alia eiusmodi quæ principaliter in gloriam Dei sunt instituta facere principaliter in gloriam & laudẽ propriam. Tum quia is casus non est de quinque superius expressis, in quibus solis authores docent appeti gloriam esse mortale. Tum quia nulla efficaci ratione probatur. Tum quia Sylu. in eodem verb. Vanagloria; dixit quòd eam opinionem consequeretur, dici posse; væ væ, toti statui ecclesiastico. Et ita non solum Syluest. sed etiam is qui adiecit postillas ipsi Angelo,contrarium tenet.Pro Angelo tamen facit, Primò illud August.lib.1.de doct.Christia. Diuina scriptura principaliter ordinatur ad honorem Dei.In quo Deus contemnitur, si principaliter ad alterius honorem ordinetur. Secundò pro eo quod D. Ant.2.

par.cap.§.determinat. quòd assumens gradum magisterij,aut doctoratus ad gloriam suam principaliter peccat mortaliter. Tertiò,quòd videtur symonia, facere eiusmodi opera spiritualia, ob aliqua horum quinque principaliter vt asserere videtur Adrianus,Quodlib.2.à littera H.vsque ad S.

Ad horum tamen primum respõdet postilla prædicta, quòd verbum principaliter, quo vtitur Augustinus, soluit quæstionem, intelligendo, per illud, ponere vltimum finem in gloria. Quæ tamen responsio displicet.Tum quia intentio Augustini est,ponere differentiam inter sacram scripturam, & alias res, quæ secundum hanc expositionem non inuenitur. Quoniam etiam vtendo aliis ab scriptura sacra in gloriam humanam, ponẽdo finem vltimum in illis, esset peccatum mortale vt prædictum est nu.21.& seq.Quare respondẽdum est quòd Aug.per ly contemnitur,non intelligit contemptum expressum, nec talem tacitum, qui ad constituendum peccatum mortale sufficiat,sed ad veniale tãtùm,longè tamen grauius quàm id quod resultaret ex eo ꝙ aliis vteretur ad eundem gloriæ finem. Ad secundum respondeo, negando illud dictum

ctum diui Anton. procedere in eo qui est dignus illo gradu, quòd antea Sylu. verbo Doctor q.4.negauit. Ad tertium respondeo illud esse verum de illo qui exercet spiritualia, pro gloria, tanquam pro pretio illorum. Nos autem loquimur de illo qui exercet illa ad gloriam vt eum assequatur, sed non tanquam pretium eorum: vt quando fiunt ad preces & gratias, quæ non sonent pretium. Quàmuis plurimum certè cauendum existimo ab huiusmodi peccato, quod saltem valde graue veniale esse negari nequit.

XXIIII. Infertur emolliendum esse illud diui Gregorij, satis durum & terribile, in homilia super parabolam de decem virginibus, Matt.25. f. Cauendum ne per hoc quod rectũ geritur, fauor, aut gratia humana quæratur, & appetitus laudis surrepat, eoq; à mercede vacuetur. Id enim crudè acceptum, cogeret omnia ferè humana bona opera dãnare. Quotus enim quisq; est, cui, vt Cicero sentit, res præclaras agẽti aliquis laudis appetitus non surrepat? Intelligamus ergo illud esse verum iuxta prædicta de requisitione, siue appetitu inordinato, quo principaliter requiritur laus de bono quod geritur, & etiã de illo quo minus principaliter 65

illa quæritur propter se solam vel non referēdo eam in aliquem finem, vel non in debitum, vel referendo in malum. Non autem de requisitione ordinata, qua minus principaliter quæritur laus, propter aliquem debitum finem, in quem actu vel virtute refert eam expetens.

66 X x v. Ex proxima illatione inferuntur quinque. Primum quòd orans vel aliud bonum agens ob laudem, vel fauorem humanum quo assequatur aliquod beneficiū ecclesiasticum, vel aliud munus quo est indignus, meritū perdit, & peccat, siue principaliter siue minus principaliter, ob ea id faciat. Quia requirit laudem ob finem in se malum. Secundò, quòd qui orat, vel aliud bonū facit principaliter ob ipsam solam laudem etiam non ordinatam in malū finem, meritum perdit & peccat. Tertiò quòd qui colit vel amat Deū principaliter, vt sint ei calcar, quò fiat temperās, vel abstinens, meritum perdit & peccat. Quia finē principalē actus maioris virtutis. s. charitatis, & religionis, facit minorē virtutē. s. temperantiā vel abstinentiā. Quarto, ꝙ qui ieiunat, & abstinet, vel sobrius est vt assequatur laudē & gratiā humanā, quo ab illis impellatur ad amādum

dum & honorandum Deum qui ſunt actus charitatis,& religionis virtutū longè maiorum,quàm abſtinētia,& ſobrietas non peccat,& meretur. Quintò quòd qui orat vel aliud bonum facit principaliter propter Deum,vel alium debitum finem minus autem principaliter ob laudem, in quantum eſt quoddam bonum,ſed non propter ſe ſolum appetibile,nō perdit meritum,nec peccat, modo eam in aliquem finem debitum referat. Quæ omnia profectò inculcanda erant à concionatoribus; vt rem adeò quotidianam calleremus,& ſcrupulos, quod illud Gregorij dictum gignit vitaremus.

XXVI. infertur quòd duo requiruntur; 67
vt actus ex ſeſe boni non inficiantur præſtituendo eis pro fine bona vtilia, quæ ſunt omnia pecuniaria &honoraria. Alterum,vt non quærantur propter ſe ſolum, ſed propter aliud in ſe amabile. Alterum,vt nō pręſtituātur, pro finibus principalibus eorum, vel referantur in finē illis actibus congruū.

Ad hoc autē vt non inficiantur per præſtitutionem bonorum honeſtorum & delectabilium per ſe amabilium, ſatis eſt quòd non fiant fines principales actuū maiorum virtutum,ſiue referantur in alium,ſiue non.

SVMMARIVM.

Actus quibus candidati ſpecimen ingenij,eruditionis,artis,uirium, & aliarum dotium exhibentur ad promerenda præmia plus merentibus propoſita, quomodo ut ſint boni fient.nu.68.

Intellectus quorundam Domini dictorum, & aliorum doctorum.nu.69.

Eleemoſynam maiorem largiri eo quòd publicè, uel à maiore petatur,non eſſe malum.nu.72.ſed melius eſſe curare ne ſic petantur.n.73.

Eleemoſynam publicè largiri debere prælatos.nu.73.

Bona bene facere publicè non eſſe facile omnibus, ideo fugiendus multis epiſcopatus.n.73.

Honor tam quæſitus,cur magna cura conſeruandus. numero 74.

Actuum de ſe bonorum,cur bona pars mala.nu.70.

Bona inſignia publicè facturus,quid præmeditari debeat, ne cibi toxica fiant.nu.74.71.

68 VIgeſimoſeptimo, Quod actus currendi,ſaliendi, equitandi,haſtis,ſagittis,bombardulis,& cannis ludendi: prælegendi etiam diſputandi, concionandi, canendi, pulſandi, organa, miſſandi & alia eiuſmodi, quibus agilitatis,roboris,ingenij,artis, dexteritatis, eruditionis, induſtriæ, dotiúmque aliarum inditarum, aut quæſitarum ſpecimen præbemus,ſunt boni ſi ea principaliter agamus, vt per eos Deo placeamus, vel vt beati fiamus,

mus,vel quia recta ratio id dictat, vel quia sunt honesta,etiam si minus principaliter ea faciamus,vt pallia,& brauêa,pulpita, cathedras,sacerdotia,officia,& alia munera ecclesiastica,scholastica,sæcularia, militaria , vel alia quæ magis idoneis promittuntur, assequamur , modo ea in aliquẽ finem bonum actu,vel virtute collimemus,&reflectamus.

XXVIII. Infertur,quòd in illo Matth. cap.6.Ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus,vt videamini ab eis;Illa coniunctio, vt, denotat finem principalem, neque actu,neque virtute in alium finem debitum relatum.Et è contrario in illo Matth.quinto,Luceat lux vestra coram hominibus,vt videant opera vestra bona , & glorificent patrem vestrum,qui in cœlis est;denotat finem minus principalem,& in aliũ debitum relatum. Quæ concordia videtur aptior illa,quam Io. Gerson tradit in secunda par. alphab.39.in tract.de temperantia.col.3.Infertur & illud , quod expresśius quàm alij dixit Maior,Matth.ca.6.col.2.f.quòd quærens gloriam propriam propter laudem,& gloriam Dei , non quærit gloriam inanem. Consequitur item,quòd Abulensis, Matth. 5.col.33.& Caiet.ibidem aiunt,Soli Deo,& 69

non

non facienti quærendam gloriam per bona opera intelligendi sunt, de gloria principaliter desiderata, & non de relata in Deum, vel alium finem debitum.

70 XXIX. Infertur, quòd non desumitur hinc argumentum adeo validum, vt aliqui putant, ad confirmandam illam hæresim, quæ habet; Omnia nostra opera esse peccata, saltem venialia, per illud Esa. 64. malè intellectum, Quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. Licèt enim dolenter consideremus, quàmplurima opera nostra etiam suo genere bona, fiant mala ob finis circunstantiam, ex eo quòd multa fiant ob finem malũ mortaliter, vel venialiter; multa in finem debitum non referuntur. Complura principaliter propter bona temporalia, vtilia & honoraria, quæ constat esse mala, saltem venialia per prædicta num. 44. Et non pauca, quæ licèt principaliter fiant propter Deum, vel quia recta sunt, fiunt tamen minus principaliter ob bona temporalia, præsertim laudem & gloriam, in nullum alium finem debitum, actu neque virtute relata, quæ etiam sunt peccata venialia per præmissa. nu. 57. Quàmuis etiam inquam, hæc ita sese habeant; quàmplurima tamen

fiunt

fiunt ob ſolum finem debitum, & multò plura ob illum & alium minus principaliter actu vel virtute, ſiue virtualiter, relatum in finem aliquem debitum, iuxta id quod de relatione virtuali & actuali ſupra.nu. 18. eſt dictum.

X x x. infertur, expedire plurimum, meminiſſe illud magni patris noſtri Auguſtini in cap. 4. regulæ noſtræ. Alia quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant: Superbia verò etiam bonis operibus inſidiatur vt pereant. Illud item magni Gregorij ſupra nu. 65. citati & declarati, videlicet, Sæpe vos fratres admoneo, praua opera fugere, &c. nunc autem compellor dicere, vt & bona magna cautela faciatis, ne per hoc bonum quod geritur, fauor aut gratia humana requiratur, ne appetitus laudis ſurrepat, & quod foris oſtenditur, intus à mercede vacuetur. Illud item magni Baſilij, qui curabat, vt quoties in pontificalibus militaret, diceretur ei; Pater nondum eſt ſepulchrum tuum perfectum, fac vt perficiatur; quò appetitū laudis, & honoris mortis memoria refrenaret. Expedit, inquam, meminiſſe hæc tria, in omnibus noſtris actis, præſertim quoties ſeſe nobis aliqua opera inſi-

gnia

gnia publicè facienda offerant; qualia sunt in materia virtutis latriæ, siue religionis, missa publica præsertim cantanda, & maximè in pontificalibus, euangelij lectio, capitulum, antiphonæ, & orationis cantandæ. Qualia in materia iustitiæ sententiam in grauioribus causis in magno consensu ferre. Qualia in materia fortitudinis, & magnificentiæ, pugnæ veræ vel vmbratiles, sumptus grandes, & apparatus maximi. Qualia in materia studiositatis prælectiones, disputationes publicæ, & specimina ingenij, memoriæ, artis, eruditionis, & aliorum donorum tam inditorum quàm quæsitorum, ad brauêa, & præmia habilioribus proposita exhibenda. Operępretium, inquam, faceremus cum eiusmodi agēda occurrerint, meminisse prædicta, & omnino cauere in primis, ne nostri actioni vllus finis malus, præsertim mortiferus, præstituatur, ne vę vlla res temporaria pecuniaria vel honoraria principaliter intendatur; immo neque minus principaliter, sine debita in alium finem iustum relatione actuali vel virtuali; Simúlque nostræ actionis principalis finem facere dominum solum ipsum beatificatorem, vt ei placeamus, & beatitudinem quam prætend

tendimus, vel virtutem aliquam ipsi actioni aptam, vt eam exerceamus, vel vt rationi supernaturali vel naturali, aut humanæ, quæ id dictat satisfaciamus. Quòd si aliqua alia bona temporaria, pecuniaria, vel honoraria, his adiunxerimus, illud fiat minus principaliter, & secundariò, cum eorũ actuali vel virtuali in fines proximè dictos relatione; inuocatione illa præmissa: Actiones nostras quæsumus Domine aspirando preueni, & adiuuando prosequere, vt nostra hæc operatio à te incipiat, & per te incæpta, in te ipsum finiatur, per CHRISTVM D. N. Amen.

XXXI. inferuntur hæ quæ sunt quotidianæ decisiones dubiorum super quibus olim interrogati fuimus. Prima est Io. Gers. 2. par. tit. de Temperant. alphab. 39. l. quem non malè, immo benè mereri, si aliud non desit, largiendo maiorem eleemosynam publicam, quam fuisset largiturus secretam, modò minus principaliter illam maiorem laudem de maiori eleemosyna requirat, eámq; actu vel virtute in alium finem debitum referat. II. Non esse peccatum, imò meritum, si adsint cætera, largiri maiorem eleemosynam pauperi absenti pro quo pe- 72

tit

tit aliquis amicus, vel vir egregius, quàm dediſſet, ſi pauper ipſe, vel alius homo gregarius eam petiiſſet; modo minus principaliter, & non principaliter reſpiciatur perſona. I I I. peccare illos qui aliqua de magna cauſa procurant, aut conſulunt, vt petatur ad aliquod opus pium publicè per egregiam quampiam perſonam Dei amore vt maior eleemoſyna fiat, quàm ſi ſecretò, vel per alias perſonas gregarias fieret, ſeruatis tamen modis prædictis. Dixit aliqua de magna cauſa: quia ſine tali vt id fieret non conſulerem. Quoniam cum bona pars hominum ſit vel pauper, vel inſueta humilitatis actibus, vel plus ſatis gloriæ humanæ auida, facilè credi poteſt, bonam partem eorũ, à quibus petitur, tam aut magis largituram illud plus, quod largitura eſt publicè quàm ſecretè ob gloriam humanã, vel pudorem & ignominiæ timorem ex neceſsitate quadam & triſtitia, quàm hilari mente in hoc ab Apoſtolo 2. ad Corinth. cap. 9. requiſita. Ob quod & alia quædã olim, cum primam miſſam cãtaui, non permiſi, vt vllus ad eam inuitaretur; nec vt mihi quicquam offerretur; contra meæ morẽ gentis, & contra expectationem cognatorum, & amicorum parentum.

rentum. Quod ipſum aliqui poſtea meo exemplo & hortatu, fecerunt.

IIII. iuſtè peti aut dari poſſe plus eleemoſynæ cum in aliquod piũ opus publicè petitur ex altari vel ſuggeſto, publicãte parocho vel alio, quis, & quantum largiatur, aut promittat, vt pro eo circumſedẽtes Deum orent. Quam deciſionem limitandã arbitror, vt præcedentem. V. Poſſe quem abſque peccato plus offerre, miſſam primam facienti, vel nuptias, aut baptiſmum celebranti, eo quòd ad id inuitatus fuerit, vel populo ſpectante offerat, quàm offerret ſi nemine vidente, aut non inuitatus id faceret eadem ratione ſeruatis prædictis modis. Quæ omnes deciſiones radicãtur primum in eo, quòd eleemoſyna iuſte fit, ſi fiat principaliter propter Deum, vel quia eſt actus virtutis; licet minus principaliter fiat ob laudem propriam in finem debitum relatam, per prædicta. Deinde quòd frequenter circunſtantiæ aliquot occurrunt, ob quas eleemoſyna publica debet eſſe maior quàm ſecreta, è quibus eſt illa, quòd alioquin iniuſtè, videntibus putaretur faciens eam, auarus, vel ſordidus, & detractione dignus.

VI. eſt eiuſdem Ioan. Gerſo, vbi ſuprà, Cer-

rare illos qui laudant prælatos non facientes eleemosynas publicè, sed tantùm secretè. Quia præceptũ est eis, vt publicè bene faciant, per illud Matth 15. Luceat lux vestra coram hominibus. V I I. est eiusdem & aliorum omnium. Quòd quàmuis præfata vera sint, cauendum tamen est hominibus virtutum, præsertim humilitatis operibus parum assuetis, ne cum earum opera exercent, principalius vel æquè principaliter faciant ob humanam gloriam, ac ob alium debitum finem, incitante ad id laudis humanæ insita cupiditate. Imo huiusmodi homines bene sibi consulent vtendo ad litteram illo Matt. 6. Cùm facis eleemosynam, noli tuba canere, sed da in abscondito. V I I I. est etiam eiusdem Ioan. Gers. vbi suprà: quòd ob hanc solam causam, etiam si aliæ omnes abessent, deberent fugere episcopatus, & alias dignitates, ij qui parum sunt in virtutum, præsertim humilitatis actibus exerciti, quoniam oportet eos agere multa bona publicè; & subest eis periculum faciendi ea tantùm vel plus ob humanum fauorem, quàm alium finem de-
74 bitum. I X. est Abulens. super Matth. cap. 6. q. 3. col. 2. f. Dignum esse vituperio eum, qui

honorem iam quæsitum non curat conseruare. Tũ quia, vt ille inquit, honor sicut non potest iustè quęri nisi per virtutẽ, & aliquam veram excellentiam; ita nec perdi iustè nisi perdita illa: Tum per illud præceptũ Eccl. 41. Curã habe de bono nomine. Tum per illud Apost. 2 ad Cor. 9. Melius est mihi mori, quàm vt gloriã meam quis euacuet. Qui idem, quod maximè duco notandũ, etiam de gentilitia nobilitate se laudauit 2. ad Corinth. 11. ibi Hebræi sunt, & ego. semẽ Abrahæ sunt, & ego. & illud Machab. 9. Absit vt fugiamus ab his, & inferamus crimen gloriæ nostræ. Tum quia crudelem esse illum qui famam negligit: intelligi inordinatè diffinit August. in capit. Non sunt audiendi. 11. quæst. 3. Tum quia licèt magis curandũ sit de virtute, vel excellentia vera, quàm de honore vel laude illi debita: eo quòd honoris perditio freq̃uẽter sine culpa eius cui debetur contingit: cap. Renouantes 22. dist nihilominus tamen curandum est de honore; ne vulgus, quod nouit effecta, & eorum causas ignorat, videns quem ab honore decidisse, præsumat eum virtutem quoque & excellentiam amisisse: & ex eius casu præsumpto, scandalũ accipiat ob speciem mali.

A qua vt caueamus Apost. relatus in eo cũ ab omni specie mali de vit. & hone. cle. pręcipit 1. ad Thess. 5. Tum denique quòd ob quinque fines bonam famam & honorem desiderare cõuenit, vt in repetit. capit. Inter verba. xi. q. 3. nu. 192. scripsit: Quorum quartus est, vt constantius virtutes colamus: reputantes nos tanto esse obligatiores, tantóque plus peccaturos, si contra fecerimus; quanto magis credimur eas colere.

SVMMARIVM.

Authorem iustè potuisse, debuisseq; suum honorem defendere. nu. 75.

Apologia in eos qui falsis & impertinentibus de causis nisi sunt persuadere Romæ, infensum esse authori Regem Philippum Hispaniæ huius nominis secundum. num. 76.

75 TRigesimosecũdo. Infero ex proximè dictis, non solùm potuisse me iustè, sed etiã debuisse Christianè defendere meum honorẽ, & famam, quàm falsis & impertinẽtibus de causis tollere: aut certè grauiter minuere proximis diebus tentarunt quidam, in hac amplissima Roma totius orbis Christiani Theatro & capite, præsidente illi Sanctissimo D. N. Pio, V. Pontif. Max. multis nominib

minibus merito,cum primis prędeceſſorum ſuorum ſanctiſsimis conferēdo,æquandoq;. Quo Eccleſiæ vniuerſæ Principe, redeunt aurea ſæcla, & aurea regna; patrátq; Deus Opt.Max.contra infideles mirabilia. Quam defenſionem feci per epiſtolám quandam apologeticam ad Illuſtriſsimum & excellentiſsimum Ducem Alburquerquenſem Mediolani Gubernatorem; quam, quia, vt audio, aliqui parum correctè tranſcripſerunt, ſtatui eius tenorem verum huic corolario ſubiicere.

Tenor epiſt. præfatæ apologeticæ.

ILLVSTRISSIMO

EXCELLENTISSIMOQVE D. Don Gabrieli à Cueua Duci Alburquerquensi, Gubernatoríque Mediolani, &c. iustissimo pientissimóque Principi,

Martinus ab Azpilcueta doct. Nauarrus *S. P. D.*

MVlta, diúque versans, Princeps præcellens, constitui tandem ad tuam istam pręcellentem veréq; Christianam benignitatem confugere : quo me pro tua in Christum pietate,& in me charitate,qua parte honestè poteris, à labiis iniquis, & à lingua dolosa,liberes : præsertim apud Sanctissimum D. N. Pium quintum Pontificem Maximum, & apud Regem & D. N. Philippum secundum, Monarcharum summum. Quod nemo potest, mea sententia, efficere aptius. Tum, quia nemo tui ordinis Princeps,

ceps, vtrique gratior & fidelior creditur. Tum quòd nemo magnatum, qui præfatum nostrum Monarcham eis alpes repræsentant, adeo bene ac tua excellentia me familiámque meam nouit. Quippe qui multo tempore tanta charitate, prudentia, iustitia, humanitate, ac fideli vigilantia, Nauarram Prorex eius gubernasti, quanta nemo alius eam ætate nostra; tantáque cum omnium Regnicolarum laude tua, & eorum mœstitia concordi, exinde istuc fuisti missus; quanta nemo alius antea fuerat euocatus. Tametsi multi alij virtutibus, dignitate, ac opibus præcellentes; & in his pater tuus ille iudicio, experientia, ætate, rebus gestis, & aliis nominibus verè magnus, eam gubernarunt.

Negotium, quod me ad tuam Excellentiam confugere facit, tale est iam inde à duobus annis, nescio neque cupio scire à quibus neque quo spiritu, cœpit in vulgus spargi, Regem præfatũ esse infensum mihi, maléq; velle. Dudum autem his proximis diebus, cum de quibusdam magnis honoribus distribuendis hic tractaretur, asseueratum: Ex eoque illatum, oportere, ne Sanctissimus Dominus Noster, patrésque

purpurati, vlla egregij amoris signa in me ostenderent; suámque assertionem quatuor argumentis; dicuntur nisi persuadere. Primum, quòd in operibus meis scripserim, iniustè Nauarram à præfato Rege teneri. Secundùm; quòd ipse fateor in libello de redditibus ecclesiasticis latinitate donato.q. numero 95. post principium; nullo curiæ Regiæ munere me ab eo donatum; quod aiunt contingere non potuisse, nisi me Rex odisset, cum vulgò putarer aliquo illorum dignus. Tertium, quòd sim Nauarrus, ex vtroque parēte de duobus prognatus palatiis, quorum domini olim Regem Ioan.à Labreto relicta Nauarra abeuntem, vnà cum Mariscalo Excellentiæ tuæ cognato, suoque duce sequuti fuerunt. eósque frequenter eo nomine laudem. Postremum, quòd in Gallis, multo tempore iura Pontificia & Cęsarea didicerim,& docuerim; Gallicéque loquar,Galliásque magnifaciam,císque sim bene affectus.

Quam propositionem, & argumenta, quibus eam suffulciunt, eo grauius sentio, quòd ea nequeo diluere, nisi me, meósque laudando, contra illud Prou.27. Laudet te alienus & non os tuum:& quod id fecerunt

homin

homines, nihilo alio quòd ſciam à me offenſi, quàm quòd Illuſtriſsimũ Toletanum defendã vel quòd Italis, præſertim Romanis,& eorum,totiúſque orbis Põtifici Max. patribúſque purpuratis; ſim chario,quàm illi vellent; vel quòd aliter quàm licebat cũ iniuria proximi,in præfatum Regem voluerint videri obſequioſi. Ad quæ omnia æquo animo ferenda; quanta mihi ſit opus ope diuina; æſtimet pro ſua rara prudentia tua iſta Excellentia reputans ſecum, me adeo ſenem; & peregrinum, in tanta vrbe, quæ totius orbis theatrum eſt cõſtitutum; & paulo ante ab omnibus tam ſummatibus quàm infimatibus; gratia Deo maioris quàm merear habitum; nunc verò non per quales quales,ſed,vt conijcere licet,per conterraneos, adeò cum cognatis meis iniuſtè infamatũ. Quæ tamẽ omnia ſoli Dei Opt. Maxim.vindictæ lubenter reliquiſſem, niſi quibuſdam piis & doctis viris viſum eſſet, quòd licet non ſolum ea iuſtè poſſem ferre, imò deberem plurimum gaudere, quatenus me ſolum feriunt,iuxta illud Greg.c. Inter verba.11.q.3. Inter verba laudantium ſiue vituperantium ad mentem ſemper recurrẽdum eſt, & ſi non in ea inuenitur ma-

lum, quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiam prosilire. Tum ob alia multa, quæ in eius repetitione illi adiecimus. Tum quòd tantæ senectuti non conuenit caducis onerari honoribus, præsertim, quos nouit vires eius superare, iuxta finem c. Non est putanda. 1. q. 1. ex eodẽ Gregorio desumpti, vbi gl. citat illud Horatij: Sumite materiã vestris qui scribitis æquam viribus, &c. Tum quòd consiliorũ meorum rationibus priuatis incõmodarent: & solùm expedire mihi possent, vt maiore cum authoritate mea scripta legerẽtur. Quatenus tamen Rempublic. cognatos meos, & mea scripta quatiũt, non posse me sine peccato, aut sine magna causa dissimulare iuxta illud Eccles. 41. Curam habe de bono nomine; & quòd iuxta Aug. relatum in cap. Non sunt audiẽdi. 11. q. 3. Crudelis est qui famam suam negligit. Quia mea infamia, eo quòd tam publicam gero personam, plurimis esset scandalo. Cum non sit par credere summum, benignissimumq́ue Regem tantam iram nisi ob maximum crimen in me conceptum iri, authoritatiq́; meæ, meisq́; opusculis derogaret, omnibusq́; cognatis meis, & toti Nauarræ officeret, immo & aliqua

ex parte gloriæ tãti Regis detraheret,apud eos qui me intus & in cute noſcẽtes, ſciunt me non odio Maieſtatis eius, ſed amore dignum.

Neceſsitate igitur in hoc adactus, primũ argumenta præfata ſingulatim diluam.Deinde adiungam alia per quæ vna cum his quæ dilutionibus miſcebo conſtabit me circiter annos 50.non ſolum qualiter qualiter, ſed inſigniter de præfata Regis Maieſtate, deq; patris eius illius ſummi Imperatoris, deque eius matris illius ſummæ Imperatricis benemeritum,& ideo præſumendũ,non eſſe mihi eum infenſum,neque male velle, ſed potius bene.Ad primum igitur præfatorum argumentorum reſpondeo, impudentiſsimè dictum eſſe,ac teſtimonium falſiſsimum:quòd in aliquo meorum operum ſcripſerim, Nauarram iniuſtè à præfato Rege teneri. Tum quòd palã & notorium eſt,me nunquã ea de re in eis tractaſſe, neq; vllam mentionem feciſſe.Tum quòd palam quoque eſt mea omnia opera priuſquã typis excuderentur, per magnũ Regiæ Maieſtatis Caſtellę conſilium examinata,& priuilegio munita fuiſſe. Tum quòd palã etiã eſt ſtultiſsimi vaniſsimiq; hominis futurũ fuiſſe,id

ſcrib

ſcribere in terris tanto Monarchæ ſubditis, in pręſentẽ ſcribentis,ſuorúmq; perniciem, nullo diuino,neque humano iure ad id cogente, nulláque vtilitate ad id ſuadente, & quod gratia Deo Opt. Max. non vſq; adeo inſanio; & deſipio. Tum quia plurimi qui meum confeſſariorum & pœnitentiũ Manuale ſeriò legére,dixerunt,quòd ego in eo aſſero Nauarram iuſtè à Regibus Catholicis teneri,etiam ſi nõ eſſet verè illorum, eo argumento id colligentes, quòd in c.17.nu. 60.dixerim; Reſtitutionem alienarum rerum non eſſe faciendam, quando per eam conſequerentur maxima damna publica: ob idque non eſſe facilè damnãdos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiam ſi ſcirẽt,non eſſe ſua, modo probabiliter crederent, eorum reſtitutionem conſequutura grauiſsima ſuorum regnorum incõmoda. Ex hac enim propoſitione adiuncta altera quam ſæpe dixi, videlicet, prudentiſsimos quoſq; rei militaris Hiſpanos iudicare per reſtitutionem præfati Regni, apertum iri oſtium inferendi maxima damna in alia Regna Hiſpaniæ per montes Pyreneos, inferunt,me dixiſſe,Reges Catholicos, nõ teneri,ad reſtituendam Nauarram,etiam ſi noſſent non

eſſe

esse suam. Quanquam ego nullum verbum penitus feci de Nauarra, neque de vllis aliis dominiis, super quibus inter vllos Monarchas controuertitur. Neq; an in eiusmodi casibus sit compensatio aliqua facièda, nec ne. Tum quia frequenter constantissiméq; verbo asserui, tã in Galliis, quàm in Hispaniis, quòd nunquam Reges Catholici sua sponte, Regnum illud, aliis, qui suum esse prætendunt, relinquunt. Tum deniq; quòd cum illa pacifera Regina & Domina nostra Isabella te Pro-rege Nauarræ traiiceret in Hispaniam, & in domo natalis mei, vno die requiêsset multis viris Principibus Hispanis, & Gallis, qui eam comitabantur, asserentibus præfatum Regnum mox restitutum iri Vindocinensi, qui eam vsq; ad Roncam vallem comitatus fuerat, contradixi, nitens præfato, (quod est irrefragabile) fundamento. Quin & licentiato perdocto ab Ainciondo consiliario pręfati Vindocinẽsis excellentiæ tuæ, (ni fallor) noto, mihi verò etiam amico, (quia emphiteutarum mei ordinis Roncæuallis cumprimis præcipuus est) cum paulò post transitum præfatæ Reginæ scripsisset ad me propediem, se, cum Rege suo in domũ præfatam, qua erat iter in

in curiam Regiam diuersuros,eo quod iam habita fide publica,siue saluo conductu,ornabant iter ad acceptandam restitutionem. Illi, inquam, mihi hæc scribenti, rescripsi, demirari me incogitantiam & imprudentiam eius & omnium Gallorum, & multorum Hispanorũ, etiam magnatum,qui crederent eam faciendã. Eidemq; secundo replicanti quòd Regia nostri Regis Maiestas, (quem ego soleo dicere nunquam mentiri) promiserat Henrico II.socero suo,restituere illam ei quã ipse appellabat suã Reginã, si monstraret se non posse illud absque peccato mortali retinere;& quòd facilè id ipsa esset ei monstratura: triplicaui duo.Alterũ, quòd præfatus Rex adeo erat Christianus, quòd non solum Regnum Nauarræ, sed etiam Toletanum, & totam Castellam restitueret, si quis ei persuaderet, non posse illa,salua suæ animæ salute detinere;quippe qui optime nouit, parum prodesse homini totum mundum lucrari,si animæ suæ detrimẽtum patiatur. Alterum,quòd nullatenus id poterat illa ei monstrare.Quoniam,esto, probaretur ei non esse illud eius, nõ tamen poterat probari,& minus mõstrari non posse illud iustè retinere. Quia vt ipse poterat

facilè

facilè videre, in prædicto meo Manuali, iure constat, non esse necessarium restituere alienum, quando ex eo maxima damna publica probabiliter timerentur. Et quòd ex facto constabat totam prudẽtiam bellicam Hispanorum iudicare, grauissima damna Regnis Hispaniæ probabiliter timeri posse per huiusmodi restitutionẽ euentura. Quãobrem moneret suum Regem, ne se vanis impensis, & laboribus oneraret, vanisque molestiis tanti Regis Maiestatem fastidiret, alias (si ei videretur) sibi quæreret compensationes. Qua mea triplicatione factũ fuit, vt à vana spe decideret Vindocinensis, Princeps alioqui virtute bellica summus; & non fuerit vsus fide publica, siue saluo conductu à Maiestate Regia suam curiam adeundi iam ei dato, quod de hoc negotio fastidiosissimo tractaret. Ob quod solum officium vtriq; parti, sine alterius iniuria pręstitutum, ab vtroque poteram præmium petere; quia tunc amici erant, sed malui ab ipso, qui hæc vidit, & inspirauit, Deo sperare illud. Per quæ palam est, impudentissimè mihi obiici primum. Addo quòd imprudenter dum volunt videri in Regẽ officiosi, sunt in eũdem inofficiosi. Quoniam multi qui norunt me,

de tan

de tangentibus animarum ſalutem etiam verbo cunctanter reſpondere ſolitum, facilè credere poſſent, cunctantius tale quid ſcripturum contra tantum Regem, & in opere typis, & in Hiſpania excuſſo: neq; id vllatenus niſi veritate cogente facturũ: ob idque illi aſſentiri. Per quę ſatis ſuperque dilutum eſt primum.

Ad ſecundum reſpondeo, pudere debere illos velle Romæ Romanis perſuadere Regiam Hiſpaniæ Maieſtatẽ malè mihi velle in Hiſpaniis, eò quòd ipſe hîc faſſus fuerim nullo me ſuæ curiæ munere ab eo donatũ. Primum, quia malignè inuertunt ad finem probandi odium in me tanti Regis ea, quæ candidè aſſerui ad finem vt magis crederetur mihi de laudibus eius diſſerenti. Deinde quòd eodem argumento probarent Maieſtatem eius quæ in omnes, etiam exteros præcellẽter eſt benigna, odiſſe omnes quos ipſe nouit, & vulgus æſtimat eius munificẽtia dignos, ſi eos muneribus ſuæ curiæ minimè donaret. Immo & Maieſtatem Apoſtolicam, & Francicã odio habuiſſe ſummum illum Thomam Aquinantem, qui eorum in Imperiis degens, nullo ipſarũ curiarũ munere functus fuit. Et ne reſpondeant quòd

ille

ille fuit religiosus considerent me quoque iam inde à 6. ann. esse talem, quãuis imperfectũ & infirmũ; vt ille perfectissimus & sanctissimus. Quæ consequẽtia, quàm absurda sit, nemo non videt, cũ multis aliis de causis quàm odij passim id contingat: putà, quia non egent eis vel non expetunt ea, vel non petunt, vel tanquam eis minus expedientia, minimè acceptant: vel quia solius potentiæ diuinæ est omnes pro meritis donare. Ob quarum aliquas causas, id erga me ab eo factum, in eodem ipso loco quem ipsi citant, affirmo: in hæc verba: Quia contentus & supra merita ornatus honore ac honorariis quatuor prædictarum, quæ celeberrimæ sunt academiarum, nunquam curiæ Regiæ munera, in hunc vsque diem ambiui, neque petij, neque accepi. Præterea, quòd, licet non acceperim, oblata tamẽ mihi fuere. Nam Deus quem in testem inuoco, nouit, quòd ante 35. annos, cùm nondum Salmanticæ vllam cathedrarum maiorum, nactus essem; oblatus fuit mihi locus in consilio Regio Regni Nauarrę, quod solet residere Pampilonæ, vna cum canonicatu illius Ecclesię Cathedralis. Nouit item quòd maiora mihi desiderarunt, & promiserũt Car-

dinalis ille certmagnus Gubernator Ioan. à Tauera & episcopus Pacẽsis Suarez, qui tũc plurimũ non abs re apud Cæsarem & Cardinalem præfatum valebat, posteáq; decretorum cathedram in eadem Salmãtica obtinui; & antequàm primæ functionis, adeptus Conymbricam Lusitaniæ iussu Cæsarum migrarem. Immo & postquàm migraui, vt in Castellam redirem. Quæ tamen omnia litteras & scholas feruenti animo insequenti, iustè, mea sententia, minoris illis fuerũt. Nouit item Deus ipse, ad quem modum ab hinc circiter quindecim annos cum cathedra Conymbricensi (vt aiunt) iubilata per Pinciam, in qua curia Regia residebat, in patriam Nauarram redirem. Reuerendissimus Ispalensis donnus Ferdinandus Valdesius, quem vtinam in cælo inueniamus, benignissimè suscepit, & ardenter desiderauit, vt in magnũ Inquisitionis consilium; cui præsidebat, cooptarer: adiiciens palam, è republica futurũ, vel creando nouum aliquod munus mihi aptum, in curia Cæsarea retinere. Quæ licèt agnoscerem esse meritis meis longe maiora, recusaui tamen: Quia de consensu gloriosissimorum illorum Lusitaniæ Regum, nullis pietate, pruden

prudentia pacis, bellíque in infideles, artibus ſecundorum, præfati Regis ſocerorum Dominorum noſtrorum, vix obtenta, omnibus, (& in his etiam epiſcopatus, ad quem vacantem me præſentare voluerunt) prætermiſsis, omnino decreueram, in quadam inſigni ciuitate extera illis ſolis ad hunc vſque diem nota, me includere, ibíq; nominé mutato incognitus aliquot annis incumbere opuſculis, quæ edideram recognoſcēdis; & aliis quæ ſub lituris habebam, poliendis & edendis, & manu extrema donādis. Nouit item ipſa Regis ſoror Germana Princeps Portugalliæ D.N. multis nominibus altiſsima, quæ tunc Regna eius gubernabat, cuíq; Manuale Confeſſariorum dedicaram, quàm obnixè illo eodem tempore percupiuit, ne ab eius curia diſcederem, ſignificans id mihi futurum honori. Quin & vt me à prędicto propoſito auerteret diſtrictè iuſsit, vt duo Illuſtria canonicorū regularium monaſteria viſitarem; ad ea quæ egerem, illius poteſtate munitus. Quod & feci, neque voluit mihi facere facultatem adeūdi Nauarram, donec certior facta fuit, oportere me illò ire ad collocandas tres ex fratribus prę-mortuis neptes. Quin & poſtea cū in Na-

uarra, crure, casu mulæ in quatuor partes fracto, in lecto iacerẽ, iam conclamatus, per vnum cursorẽ, (qui quarto die à crure fracto ad me peruenit,) iussit vt ad suã curiam ilico magno meo honori reuerterer. Cui respõdi; me ad maius tribunal vocatũ, suum adire nõ posse. Nouit etiã Deus quòd Marchio ille Cortensis, Donnus Ioannes à Benauides Regi perdilectus, & qui eum imitatus nunquam mentiebatur, è Flandria in Nauarram rediens, dixit mihi, à magno illo Regis Erasso rogatum fuisse, vt disceret ex me, an possem & vellem Regiæ Maiestati, in consilio magno Castellæ inseruire. Cui respõdi, me velle quidẽ vt par erat vbiq; terrarũ Maiestati eius inseruire, sed ob præfatã causam tũc nõ posse id honestè facere.

Dicat nunc hîc aliquis horum detractorum, cur ergo Regi iubenti vt essem Illustrissimi Toletani aduocatus, assensus fuerim, cum munus aduocãdi longè minus honestum sit, quàm superiora, quæ dixi me recusasse. Cui respõdeo, Maiestati eius notum esse, me à prima iussione, quod licebat, supplicasse, causasq; cur id non debebã facere, proposuisse. At eum per Illustrissimi Compostellani, qui nunc est Ispalensis, & insignis

Card

Cardinalis, & tunc erat Toletani iudex, litteras, secundo iussisse, vt omni excusatione, præterquàm mortis posthabita, ilico Pinciam vbi causa tractabatur adirem. Additis præfati Marchionis litteris, quibus significauit, eum meam excusationem ægrè tulisse. Cauerémq; mihi plurimum, ne iterato id facerẽ. Itaq; ilico nondũ cruris fractura satis sanatã adiui, vt eius Maiestati secũdo mihi iubenti, & adeò rem tam cordi habenti obedirem. Quod ipsum vt facerem tua excellentia à me super hoc cõsulta, consuluit, adiui reputãs causam intra semestre vel ad summum octo menses finiendam. Quod & ipsi iudices subdelegati tunc certum putabant. Adiui certè non vt facerem voluntatem meam, sed eius qui me mittebat Regis facultate ad id & præcepto mei Præfecti Roncæuallis factis. Adiui nõ quidem quòd Reuerendissimum Toletanum vel de facie antea cognouissem; sed quòd eum putarem innocentem, eò quòd facilè intelligerem, eum à Rege tanta cura eius defensionem procurãte plusquã vulgariter diligi. Quod fieri nequibat à Rege tã catholico, credente ipsum à fide defecisse. Quamobrẽ etiam coram iudicibus eum ingenuè admonui, ea

me conditione ipsius defensionem acceptare, vt quàmprimū clarè nossem ipsum hæreticum, liberè desererem. Quod etiam ipsi placuit, & quia eum nunquam ita noui hæreticum, (licet in eo falli potuissem) nec per eum, nec per eius defensores factū est, quo minus causa finiretur, non licuit eū deserere. Immo ne falso iactaretur, malè me de illo sentire vt Maiestati Regię dixi, oportuit, (non obstante senectute, neque debilitate relicta ex grauissima febri, quæ me paulò antea vexauit) huc venire ab vltimis Hispaniæ finibus, nempè Olysippone, prope quam litteræ Regiæ me inuenerunt. Per quæ omnia plus satis manet dilutum, secūdum meorum detractorum argumentum, quo arguunt Regem mihi iratum, eò quòd eius curiæ muneribus non sim donatus.

Ad tertium autem, fateor, immo gaudeo, me esse Nauarrum & Cantabrum de antiqua illa gente, fidei Regibus præsertim datæ obseruantissima, testante Platina in vita Ioann. VI. Cantabros & Astures, qui omnium Hispanorum postremi Romanis adhæserunt, vltimos eos deseruisse. Nulláque quam nouerim, prodente histo-

ria

ria, vllum Nauarrorum fidem Christi, quam per S. Saturninum discipulum beati Petri susceperunt, in hunc diem (gratia Deo) deseruisse; & in impiam Iudæorum, Sarracenorum, Turcarum, vel Lutheranorum factionem transfugisse; etiamsi ab eis captus & per munera illectus, vel tormento in id adaptus fuisset. Fateor item & gaudeo me progenitum à prædictis duobus palatiis, Azpilcuetæ videlicet & Iaureguicar, quod alio nomine dicitur Baztan. Vnde Bazanes Castellani magnates originem ducunt. Qui in saltu Pyrenæi montis qua parte Vascones Celtas, à Celtiberis diuidit, sunt sita. Quæque licèt non sunt adeò opulenta, sunt tamen longè ante Carolum magnum erecta, & nullo in hunc diem gratia Deo damnatæ sectæ sanguine contacta. Quorum alterum alteri hoc solo nomine præstat, quòd alterum est vnum ex duodecim, qui præfato Regno nascenti regendo fuere destinata. Quæ res adeo notoria, fortè fuit in causa, ne mei æmuli vllam natalium, & puritatis generis antiquissimi Christicolarũ notam obiicerẽt. Fateor etiam, & magno decori duco; quòd prænati eorum Domini vna cum suo duce Illu-

ſtriſsimo Nauarræ Mariſcalo Excellentiæ tuę cognato relictis ſuis laribus ſequuti fuiſſent præfatũ Io. à Labreto Regẽ tunc temporis ſuũm,& à ſe iuratum. Quia licet non damnẽ eos,qui de cauſis eis notis diuerſum fecerunt;laudo tamen hos,quòd ſpretis ſuis ſua iuramẽnta Deo reddiderũt. Quod magno illi Regis Proauo Ferdinãdo, qui Catholici Regis cognomen primus adeptus fuit,adeò nõ diſplicuit,vt etiã laudaret eos, quòd imitarẽtur ſuos progenitores, qui patrem ſuum Regem Nauarræ & Aragoniæ contra filium proprium Principem aduerſus eum rebellantem defendiſſent,& ſperaret eoſdem poſteaquam ei iuramento ſe obſtringerent,nunquam ab eos defecturos. Quæ ſpes nulla eum ex parte fefellit,Rege ipſo noſtro patri q; ſuo Imperatore teſtibus locupletiſsimis.Qui præfato Mariſcalo crediderunt primum Toletũ, deinde Iſpalim, & poſtea Regnũ Galleciæ ſati Galliæ finitimũ. Præfeceruntq; conſilio magno trium ordinum ; & iuſſerunt , vt ſtatus & belli conſilio intereſſet.Immo & tandem in pręſidem conſilij ſupremi deſtinatus , obiit mortem, & fratrem eius D. Franciſcum à Nauarra cuius ego 14.ann.in Gallis primũ, deinde

deinde Salmanticæ iuri vtrique incumbēti ductor & comes fui,ad duos episcopatus,& ad archiepiscopatū Valētinum euexerunt. Taceo fidem illius Illustriss. Marchionis à Falces, cui etiam orbē nouum Rex credidit: & eius fratrum Illustrium ductorū militum à Peralta, qui signis Regiis præfecti alij alibi terra marique militantes aut gloriosas mortes,oppetierunt, aut insignem operā (vt vnus eorū sub Excell.tuæ ditione) nauant. Quorum ducatui semper progenitores mei adhæserunt. Taceo fortem prudentemque illum Dionysium ab Eça cuius soror cuidam meo auunculo nupserat, cuiúsque fidelitas virtus & opera insigniter enituit in seditiosos illos Castellanos, qui communitatis nomen sibi fecerunt posteaquam à præfato Rege Iohanne à Labreto dimissus,Regia signa sequutus fuit. Cuiúsque trium filiorum maximo natu Carolo ab Eça non solum Plumbinum Regia Maiestas credidit,sed etiam istius arcis Mediolanensis aliquaato tempore Procastellanus, & bonæ partis eius custos fuit, & alij duo ante triennium à Regia Maiestate honorifice aucti,alter in Flandria, & alter in Hispania fortiter Regi militant. Taceo fidelitatē

magni Erasſi,&Caſtelli,qui Regi ſunt à ſecretis,quorum progenitores idē, quod mei fecerunt. Taceo complures alios. id ſolum admoneo noto notius,& notoriū facti permanentis eſſe, quòd ambo præfatorū duorum palatiorum meorum auitorumDomini ante triennium à Regia Maieſtate perpetuis ſtipendiis & aliis donariis aucti,nunc in Pyrenæi montis anguſtiis cōtra Gallos Lutheranos reſidēt.Alter,ſ.Dominus de Azpilcueta,qui eſt vicecomes Colinæ Præfectus Roncalibus,(genti omnium Celtiberorum ſuaptè natura fortiſsimæ) in ea parte qua Nauarram à Bearnio diuidit. Alter verò Dominus de Iaureguicar, ſiue Baztan,in ea præfata parte,qua Vaſcones Celtas à Celtiberis ſeiungūt:in quamcumque occaſionē, cum ſuæ domui fœderatis ad arma paratus. Per quæ palam ſatisfactum eſt tertio meorum æmulorum argumento.

Ad quartum Reſpondeo;fateri gauderéque me plurimum in Galliis multo tempore didiciſſe, docuiſséque iura Pontificia & Cæſarea,immo & eo vſque nominis perueniſſe, vt à quibuſdam Principibus viris inuitarer & rogarer ad conſiliarij officium in magno Pariſienſi Parlamento, eorum

prop

propria opera & pecunia coëmendum. Solebant enim tunc eiusmodi officia vendi pro eis, quibus erat eruditionis nomen iurium celebre. Fateor hoc inquam illis: quos etiam contra profiteri oportet, me antequã Gallias adirem intra Nauarram & celeberrimam Complutensem (quæ in Castella noua est) academiam artes liberales & Theologiam scholasticã didicisse. Et quòd postea in Hispanias è Galliis regressus, triginta circiter annos ea iura Pontificia docui, Salmanticæ quidem circiter 14. & Conymbricæ Maiestatis Regiæ parentum iussu quintuplicato sexdecim. Neque vllus negat attulisse me à Tholosa Galliæ in Salmanticensem, veteris Castellæ academiam, omnium orbis Christiani cum paucis principem, solidam & perutilem iuris Pontificij sapientiã, sicut & post me altero anno perdoctus iuxta ac perpius ille frater Franciscus à victoria solidam vtilissimámq; Theologiam ex eiusdem Galliæ Parisiis eandem inuexit. Cũ ante nos ambos integerrimus ille Siliceus in Regis magistrum à Cæsare delectus, & postea in Archipræsulem Toletanum promotus, & aliqui alij Parisiis in eadem Gallia adamussim docti, vtrãque philosoph

losophiam, & alias artes liberales magnopere in eadē auxissent. Si ergo illi quorum aliquot plures annos quàm ego in Galliis didicerunt & docuerūt, nulla ob hoc nota immò laude dignos ducunt; cur ego solus damnor? An quia Regis duplicato iussu R. Toletanū cum collegis meis tot annos iustè defenderim? An quòd charior quàm ipsi vellent cæperim esse Pio V. Pont. Max. Patribúsque purpuratis & toti Romæ? Fateor item, me paululum gallicè balbutire, modò non negent præfatos eleganter, & ter maximum Cæsarem Regis genitorem elegantissimè loquutos. Fateor etiam me solere Gallias, in quibus est etiā Flandria cum vndecim aliis vt arbitror dominiis aucta, magnifacere; quas qui parui facit, neque illas vidit, neq; Geographiam earum, neque res in eis gestas intelligit. Neque diffiteor me, qua parte par est, amare Gallias. Tum quia magna pars earum Maiestati Catholicæ paret. Tum quia, gratia Deo, in eis didici, quod eius ope fideliter nostrates docui. Tū quia quo tempore ipse in eis degebam, magna erant in Deū religione, & Reges suos obediētia & inter sese simplicitate, humanitate mutua dilectione, dulciq; ac modesta

consuetudine, ab omni vanitate superbiáq; vt plurimum aliena. Tum quia sunt proximi; quos omnes præcepto Christi teneor. diligere. Et iaminde à puero plurimum aduersor eis, qui alias eo solo nomine ꝙ sint illius vel illius gentis aut factionis oderunt. Quare frequentissime aduersatus sum in Nauarra, Nauarris illis, qui alios Nauarros, eo solo quòd essent alterius factionis, oderant. In Galliis item illis Gallis, qui Castellanos eò solo quòd Castellani essent, oderant; Non enim Nauarros & Gotholanos, quorum copia magna solet esse Tolosæ, licèt nos omnes esse Hispanos nosset. Sic aduersari solebam in Castella illis Castellanis qui oderant Francos eo solo nomine, quòd essent Franci, & qui iure vel iniuria facilè irridebant & despiciebant Portugallos: Et in Portugallia Portugallis, qui iure vel iniuria facilè oderant Castellanos. & nunc plurimum defero Romanis, qui nos omnes cuiuscunq; gentis homines, humanè tractant; & cum iudicio dignos honore suscipiũt, & amant; de aliis autem eò indignis parũ curant, sed non eos afficiũt iniuria, nisi eis fuerint iniurij. Quod profectò proprium est Christianorum. Quoniam secũdum Christianam

ſtianam doctrinam in omni gente, & factione, qui facit iuſtitiam, eſt Deo acceptus, & amandus. Et contrà in omni gente & factione qui facit iniuſtitiam, eſt Diabolo acceptus, & quatenus talis, odio habendus, & quia in omni gēte & factione ſunt boni, meliores, & optimi, mali, peiores, & peſsimi; quos omnes quidem ad vnū diligere oportet, ſaltē propter Deum, & vt licet hos, qua parte mali ſunt, odiſſe; ita illos, qua parte boni ſunt, oportet amare. Tum quia olim Tholoſæ anno circiter 20. ſupra 1500. habui in ſcholis tempore carnispriuij prælectionem (quæ repetitio appellatur) pudicā & pacíferam, cōtra multas quæ illo tempore paſsim habebantur, ſpurcas & ſeditioſas; ſuper illud procemij Decretalium, Rex pacificus pia miſeratione voluit, ſibi ſubditos fore pudicos, pacificos, & modeſtos. Ad quam veluti ad rem nouā, non pauci confluxerunt. Qua inter alia multis perſuaſi, ſolas duas in orbe Chriſtiano eſſe gentes. Alteram quæ Chriſto; alteram quæ Sathanæ militarent. Ideóque illorum Francorum, qui honeſtatis litterarum ſtudioſi haberi volebant, eſſe, amare, coleréque Hiſpanos, Vaſcones, Britones, & alios aliarum nationum, qui Tholoſæ litteris,

teris,& honeſtati operam dare ſatagebant. Et contra, noſtra Hiſpanorum, & aliorum aliarum nationum,qui honeſtatis & litterarum ſtudioſi haberi volebamus, erat amare colereq; Frãcos earundẽ ſtudioſos. Quò factũ fuit,vt in omnes cuiuſcũq; gẽtis honeſtos promiſcuè creſceret amor,& in omnes cuiuſcunque gentis inhoneſtos decreſceret. Tum denique quòd cum omnes Chriſtiani debeant ſe reputare aduenas, & peregrinos,iuxta ſententiã Petri; & iuxta ſententiam B.Pauli,non habere hìc ciuitatem manentẽ , ſed futurã inquirere,cum primis id facere debeo ego ; quẽ Nauarra genuit, Caſtella noua Compluti educauit, Gallia virum fecit,Caſtella vetus Salmanticæ ſublimauit,Luſitania ornauit,decorauit & longè ſupra merita mea illuſtraſſet , niſi ,(vt prædixi,aliò me ſpiritus, vt putabam) bonus direxiſſet. A qua ſola etiamnunc honorificè inauditis meæ cathedræ ſtipendiis perpetuis alor. Vnde reuerſum vtraque Caſtella & Nauarra benignìſsimè excepit,tractauit,& opera mea conſiliiſque meis gratuitis 12. circiter annis eſt vſa. In quibus, (quod gloriæ magnæ duco) aliquando fui à ſacris confeſsionibus præfatæ Regis ſorori

rori Germanæ incomparabili Portugalliæ Principi D. N. & eius ex ſorore nepotibus Bohæmiæ Principibus non ſolum titulis auitis, ſed etiam propria indole virtutum animorum, corporúmque glorioſiſsimis. Et tandem per varios caſus: & multa diſcrimina vitæ, in Italiam totius orbis prouinciarum nobiliſsimam veniens, iam circiter triennium Romam Chriſtiani orbis matrem & magiſtram, annum 78. agens colo. Cum igitur præ aliis meæ conditionis viris debeam me peregrinum reputare, cur non imiter eum qui pro nobis factus peregrinus, omnes cuiuſcunque gentis homines amat, nullius perſonam accipit, vnumquemque pro ſua in eum fide, ſpe, charitate atque aliis virtutibus collaudat, vel ſua in eum impietate aliiſque peccatis vituperat? Cu imitatus eum, non amen omnes cuiuſcunque gentis ſaltē propter eum? & bonos etiam propter eorum bonitatem? Cur non omnes malos, qua parte ſunt tales, oderim? Cur non omnibus ſine alterius iniuria proſim, vel prodeſſe velim? Cur non ab alterius iniuria abſtineā, etiāſi per eā Nauarro alicui, vel Hiſpano alij, vel etiam mihi ipſi prodeſſem? Abſit à me (Princeps Excell.) vt

credat

credat vlli, etiam mei natalis ſoli Regi longè benigniſsimo cum alterius iniuria contra diuina Chriſti præcepta obſequuturus. Tantum abeſt, vt cum ejus iniuria vlli alij obſequar. Per quæ omnia ſatis ſuperq́; monſtraui, non eſſe præſumendũ, me à tam benigna Maieſtate odio haberi, eò quòd in Galliis multo tẽpore iura didicerim, & docuerim, & quòd Gallias, qua parte par eſt, magnifaciam & diligam. Quod aduerſariorum quartum argumentum prætẽdebat.

Dilutis argumentis quibus detractores mei clam me perſuaſiſſe putant præſumendum eſſe mihi Maieſtatẽ Regiã infenſam: adiungam pauca ex multis, quibus contrarium iure præſumi oporteat. In primis quidem, quòd cùm primùm Tholoſam cauſa iura diſcendi adiiſſem, à Gallis in Gallia didici rationem præfatã, qua præfatus Rex Catholicus Ferdinandus Nauarram iuſtè retinere poſſet, quam à nullo in Hiſpanus Hiſpano audire memini.

Secundum, quòd poſt aliquot annos, bonus, vt credo, ſpiritus mihi perſuaſit, Gallias cito eſſe ruituras, quamuis non tantum, neq; illius generis ruina, qua ruerunt. Quod perſuaſi omnibus & ſingulis, qui vnam

horam ea de re me differentem audierunt, è quorum numero fuerunt etiam præfatus Mariſcalus Excell.tuæ cognatus, ipſiúſque frater Archiepiſcopus Valentinus, præfati Regni cum paucis primi. Quibus etiam perſuaſi è re Chriſti, & Nauarræ publica, & ſua, cognatorúmque ſuorum & eis adhærentium priuata; imò & ipſiuſmet Regis Iohannis, viri natura pacifici, cui tantùm erant oneri, fore; vt primo quoque tempore oblata iuſta occaſione, abſque tamen iniuria Galli, cui Mariſcalus militabat; in ſuam redirent patriam. Quo facto, tota ea tranquillata fuit: & Regia Maieſtas leuata bona parte curarum, & impenſarum, quibus defenſio illius Regni egebat, illis in Gallia degentibus.

Tertium, quòd poſt biennium ſequutus fui eos, recuſatis, cum gratiarum tamen actione, horis ad legendum honorificis ab academia Tholoſana mihi præſtitutis, & multis aliis, quæ Gallia vt dixi, promittere benignè cœperat.

Quartum, quòd meo illo tranſitu & magnis argumẽtis perſuaſi Mariſcali præfati ſequacibus, licet non citra ſudorẽ, poſſe illos recta conſcientia credere iuſtè Nauar-

ram à Regibus Catholicis teneri,eiſdemq́; militãdo bene mereri. Ad quod plurimum profuit quòd ego, qui eram eiuſdẽ opinionis, & factionis quarũ ipſi non ſolũ verbo, ſed etiam facto relictis Galliæ muneribus, in Hiſpanias nullo penitus munere Regio ad id allectus, traieci: & Salmãticam paulò poſt adiui. Quæ res quanto fuerit obſequio Cæſari, & quantæ animarum præfatarum tranquillitati Deus Optimus Maximus nouit.

V. Quòd plurimum Regiæ Maieſtati Salmanticæ inſeruiui. Si ſeruire Regno eſt ſeruire Regi,prælegendo circiter 14. annos tam in æſtate, quàm in hieme,quotidie geminatis,& frequẽter triplicatis horis.Quod plerique omnes præfecti conſiliarij,ac confeſſarij,imò & prælectores gymnaſtę totius Regni, quorum bona pars me audiuit, ingenuè pro ſua in Deum, & in me charitate,teſtantur.

V I. quòd primariæ functionis ſacrorum Canonum cathedrã Salmanticẽſem, quam nullus ante me vnquam auditur reliquiſſe, niſi ob opulentum epiſcopatum, præfatæ Imperatricis Regiæ matris obnixo rogatu reliqui, præcedentibus quinque iuſsibus,

duobus eiusdem Imperatricis, quæ absen-te Imperatore, illius regna gubernabat, & tribus eiusdē Imperatoris, qui tunc superue nerat; quibus academiam renitentē, & ab eis supplicantem, adegerunt, vt mihi facultatem abeundi ad confirmandam Conymbricensem recens fundatam in Portugallia, faceret; qua sine, iuraueram me nullatenus eam relicturum, ne summorum mihi ab ea beneficiorum collatorum immemor esse iudicarer.

VII. Quòd præfatorū Regis nostri parentum mādato in Conymbricā translatus, præfatis eius soceris Lusitaniæ Regibus D. N. circiter 16. ann. opę diuina, tāta fide, cura, studio & labore, nullo morbo vel alio negotio impeditus, omnibus id attestātibus seruiui, ꝙ non solū ipsi me insigniter diligerēt, sed etiā omnes eorū regnorū, tam summates quàm mediocres & infimates egregiè me etiā in hunc diem diligunt dilecturi, vt spero in Deo, æternū. Neq; tantū dilexerūt & diligunt, sed etiam ex animo cupiunt, vt recognitis & editis meis operibus, ad eos reuerterer, insigni aliquo apud eos honore sepeliendus. Quæ obsequia, parentum Regis mandato, etsi non est superbum dicere,

cere, rogatu; fratribus eorundem & Regis soceris præstiterim; imò & cùm literas eorundem habeam in hūc diem seruatas, quibus promiserunt, se imputaturos sibi, quæcunque suis fratribus obsequia præstarem: nonne illorum, & Regiæ Maiestati præstita censenda sunt? Præsertim ꝙ Deo Opt. Max. teste, Maximus ille Gubernator Cardin. Iohan. à Tauera, mirāti mihi, ꝙ Maiestas Castellana per litteras iustitię de supremo eius consilio, (cui tunc ille pręsidebat) emanatas, adeò absolutè iuberet Salmanticæ, vt mihi suo gymnastæ facultatem adeūdi Conymbricam faceret; respondit, quòd Maiestas Castellæ, Maiestati Portugalliæ, cùm ob alia, tùm verò maximè ob fauorem, & auxilia insignia, quæ Castellæ præstiterat, quando aduersus Cæsarem à regno absentem insurrexit Castellana cōmunitas, quòd iure Cæsar velle debebat, non tantùm vt Salmantica, quæ pars quædam Castellæ est, ideóque ipsius salus à totius salute pendebat aliquam ob meam absentiam iacturam pateretur; sed etiam vt aliæ se offerrent occasiones gratificādi tam vicinę, támq; cognatæ ac amicæ Maiestati, & si id sine aliquarū partiū maiore iactura fieri nequiret.

VIII. Quòd præfatis his annis multos libros Regiis Regnis eruditorum iudicio vtiles cõposui. Primum, in tres de pœnitentia distinctiones posteriores, dicatũ Regi & D.N. Ioanni tertio Regum ætatis suæ (absit verbo adulatio) religione, eleemosynis, ornatu, prudẽtia tam belli quàm pacis artibus insignita, iustitia, clementiæ radiis corusca, magnificentia omni genere modestiæ decora exemplari. Secundum de laude & detractione in c. Inter verba. 11. q. 3. Tertium, de oratione vocali, in cap. Quando, de consecr. dist. 1. Quæ duo lingua vulgari scripta, dedicaui Reginæ Catherinæ huius nominis primæ, præfato Regi suo coniugi omnibus præfatis nominibus pari, & eò quòd ei superstes in dies se maior fit; & in educando amborum nepote Rege nostro Sebastiano tam sanctè vt speretur, omnes suos auos & proauos superaturus; illo superiori.

IIII. In c. si quãdo & c. Cum cõtingat, de rescript. super habilitate ad beneficia, & remediis contra censuras malè latas, ad eandẽ Reginã, sed latinè. V. de vtraq; suprema potestate in cap. Nouit, de iudic. supremo illi Principum flori Regis D. N. Philippi sororio dedicatum. VI. Manuale confessariorum

rum lingua Lusitana ad Cardinalem infantem donnum Henricũ præfatorum Regum fratrem multis nominibus superillustrẽ & incomparabilẽ ascriptum. V I I. ipsummet Manuale Castellano sermone donatum & auctũ, Donnæ Iohannæ sorori Regiæ germanæ Portugalliç Principi multis nominibus altissimæ D. N. in Castella oblatum. V I I I. de Indulgẽt. in §. In Leuitico de pœnit. dist. I. Latinè ad illã probè latina callentem Infantem Donnam Mariam præfatorum Regum sororẽ, & in Reginam Hispaniarum à Cæsare delectam, & à tota Hispania maximè desideratam, immo & ab Rege nostro Philippo per procuratorem iamiam ducendam vxorem, si vnum diem integrum plus Eduardus Anglus vixisset. quod maximo Hispaniarũ & totius Christiani orbis malo, malus aliquis spiritus impediuit. I x. de amissione possessionis per renunciationem in cap. Accepta. de restit. spoliat. ad longè Illustr. episcopum & Comitem Conymbricensem Didacum Soarez; cuius me bonam partem pronunciantem tribus horis attentissimè in frequentissimo consessu audiuit. X. de armis & aliis rebus ad infideles non exportandis, in

cap. Ita quorundam, de Iudæis Illustr. Collegio Societatis Iesu Conymbricano dicatũ. XI. de plurimis piis additis ad præfatam repetitionem c. Quando, Reueren. Abbatissæ S. Claræ Albiẽsi Donnæ Annæ ab Ezpeleta Nauarræ ascriptum. IX. Quod reuersus Conymbrica Portugalliæ in Castellam, primum præfatæ Regiæ Maiestatis sororis D.N. quæ Regna eius tunc gubernabat iussu, duo Illustr. ordinis canonicorũ regularium monasteria, non sine laude bonorum, visitaui. Deinde iussus à cõsilio Regio magno, vt Manuale prędictũ in Castella typis excudi facerẽ, annum circiter integrum latens, intra typographi domũ inclusus, impendi, & recognoscendo & augẽdo & componẽdis quinque cõmentariis resolutoriis, quos illi Principum summo Carolo; (quem mors immatura, suísque omnibus Imperiis inuisa tulit) dicaui. Et quòd ab eo loco in quo latebã euocatus, præfatę Principis iussu adiui eius curiam, & super dubiis maximis neq; minus cõtrouersis statúmq; publicum tangentibus, respõdi, Deo, & Regi, (vt euentus docuit) grata. Et postea Regis Maiestatis geminato iussu, causam Reuerendissim. Toletani, qua parte iusta esset, defendẽdam

cum

cum aliis collegis meis suscepi. In quam totos nouem annos finiendos dimidiato mense Aug. huius anni 1570. impendi, vna cum doctore Delgado, cum primis sui ordinis prudenti, pio, & docto, collega meo plurimum mihi suspiciendo, qui aliquot menses ante me Pinciam ad idem negotium iuerat; Idque feci, plerisq; omnibus æstimantibus, decere me magis agere iudicem, (qualem etiam in inquisitione Lusitaniæ aliquando egeram) quàm aduocatum, qualis nunquam fueram, præsertim coram iudicibus, qui me cum discerent Salmanticæ doctorem celebrē ibi viderant. Quod feci, & facio auersus à recognoscendis & edendis meis lucubrationibus, cuius rei causa præcipuè Conymbricam reliqui: In qua est notorium perdidisse me ac perdere quotannis, quingētos ducatos, seu cruciatos ex salario mihi statuto, quo ipsam meā cathedram cum mille ducatorū salario mihi statuto iubilatam prælegerem, & multos alios incertos, quos vti Decanus conferendo gradus, præsidendo, & cōsulendo, lucrari poteram fruens gratuita habitatione in palatio Regio, sito in terra omniū quas ego colui, temperatissima, saluberrimáque. Tandémque

non ſemel audiui gratum in futurum, vt aliquem à ſe honorē peterem. Quod etiā ex eiuſdē verbis arbitror me bis ſubintellexiſſe. Quē, quia, vt ait Aug. Otiū ſanctum quęrit charitas veritatis, & negotiū iuſtū ſuſcipit neceſsitas charitatis; non petij, neq; licuit fortè petere, etiam ſi licuiſſet accipere.

Cum igitur Excellentiſs. D. omnia hæc, quæ in præfatis decem dictis continentur, ſic ſe habeant. Cúmq; argumenta æmulorum mōſtrauerim eſſe falſa, vel impertinentia, iuſtū profectò arbitror credendum eſſe Maieſtatē Regiā in omnes adeò benignā, & gratam, non eſſe in me ſolum, à ſua conditione ingenita, longóq; habitu aucta, alienam, vt me, quem debet diligere, oderit.

Quare, ſupplico Excellentiæ tuæ, vt pro iſto quo es in me candore animi, efficias ea via quā tua rara prudētia, ſpiritus ſancti gratia fulcita ſuggeſſerit, ne me S.D.N. gratia, qua proſequi cæperat deſtituat; eo quòd putet me tanti Regis gratia priuatum, & vt Regia Maieſtas dignetur ſignificare me ſibi fidelē, Regníſque ſuis vtilē fuiſſe, ideóq; ſibi non eſſe ingratum, quod maximo beneficio ducam. Quoniam poſt Maieſtatis Diuinæ gratiam, maximè debeo expetere

Apoſt

Apostolicam,& Regiam,qua fouear & seruiam tranquillius Deo Opt. Max.qui faxit vt Excellentia tua in Nestoreos annos,magis ac magis illius supernis augeatur donis, quibus promissiones eius, quæ omne desiderium superant, consequatur vna cum Illustr. D.Donna Iohanna de Alhama Duce Gubernatriceque pientissima. Amen.

Ratio cur non solùm Regem Philippũ appello D.nostrum,sed etiam Regem Portugalliæ;illa est,quòd sicut origine sum Nauarrus, & ita Regi Philippo subditus; ita domicilio iussu patrum eius in Lusitania contracto Regi Portugalliæ subditus.Vtrique sine tamen alterius,& alius cuiuscũque iniuria,omnibus neruis Christianè (vt debeo) Diuina ope inseruiturus.Quo vtinam tranquillentur animi eorum qui se suáque tantum norunt, & amant;ob idque etiam eo nomine me taxant quòd in amando,colendo,laudãdo,&,qua parte par est, magnificando Imperium Lusitanum, eis videar æquò longior : cum tamen palam sim eis, qui illud, illiúsque res gestas nouerunt longè breuior & curtior. Neq; tua hoc Excellentia Excellentiss.Princeps miretur. Quia nõ desunt,qui me malè affectum Hispanis

judicent, eo quòd Romam, & alias Italas Vrbes, è quibus est etiam ista Mediolanum, absolutè omnibus nominibus, Vrbibus illarum insignibus non postponam. Cum tamen id, absque Dei, conscientiæque meæ offensa nequeam facere. Tam putāt aliqui, neminem esse verè Hispanum, qui verè vel secus, omnia Hispaniarũ omnibus aliarum gentium non præfert. Quasi egeat Hispania vllius mendaciis, quò credatur esse pars Orbis Christiani cum primis nobilissima. Et quasi non sit verum illud, Terræ omnes non possunt om̃nia ferre.

Etiam atque etiam vale Princeps Pientißime.

IND

INDEX COPIOSVS EORVM QVAE IN HOC opere continentur.

A

Eleemos

E

H

Honor

Præmia